

Ναυπλιακά Ανάλεκτα

ΙΧ

Τῆς Βενετιᾶς τ' Ἀνάπλι
300 χρόνια από το τέλος μιας εποχής
1715-2015

Επιστημονικό Συμπόσιο
Ναύπλιο, 9-11 Οκτωβρίου 2015

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Επιστημονική επιμέλεια
Ευτυχία Δ. Λιάτα

ΔΗΜΟΣ ΝΑΥΠΛΙΕΩΝ
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ «ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ»

ΝΑΥΠΛΙΟ 2017

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Το Πρόγραμμα του Επιστημονικού Συμποσίου	9-12
Κατάλογος συνέδρων	13-14
Προσφώνηση του Προέδρου της Οργανωτικής Επιτροπής Κωνσταντίνου Χελιώτη	19-20
Χαιρετισμός του Δημάρχου Ναυπλιέων Δημητρίου Κωστούρου	21
Χαιρετισμός του Βουλευτή Αργολίδας Ιωάννη Γκιόλα	22
Προσφώνηση του Διευθυντή Ερευνών του ΙΙΕ-ΕΙΕ Τριαντάφυλλου Ε. Σκλαβενίτη, εκ μέρους του Καθηγητή Ταξιάρχη Κόλια, Διευθυντή ΙΙΕ-ΕΙΕ . .	23-24
Χαιρετισμός του Αντιπεριφερειάρχη Περιφερειακής Ενότητας Αργολίδας Τάσου Χειβιδόπουλου	25
Χαιρετισμός της Προέδρου του Δημοτικού Οργανισμού Πολιτισμού, Περιβάλλοντος, Αθλητισμού και Τουρισμού Καλλιόπης Καλκούνου	26

Α΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Ευτυχία Δ. Λιάτα, <i>Από την πρώτη στη δεύτερη βενετοκρατία: επισημάνσεις</i>	29-40
Μαρίνα Κουμανούδη, <i>Επαμφοτερισμοί της Κυριάρχου στο Κράτος της Θάλασσας. Η διοίκηση του Ναυπλίου κατά την πρώτη βενετοκρατία (1388-1540)</i>	41-82
Αγγελική Τζαβάρα, <i>Αρχαιακές μαρτυρίες για το εμπόριο της σταφίδας στην περιοχή του Ναυπλίου (14ος-15ος αι.)</i>	83-100
Κατερίνα Β. Κορρέ, <i>Η Napoli di Romania των stradioti (15ος-16ος αι.): πώς ο αγώνας για την κατοχή του χώρου μετασηματίζεται σε πατρίδα . .</i>	101-118
Χρήστος Τσενές, <i>Οι Greghesche του 16ου αι.</i>	119-122

Β΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Αναστασία Παπαδιά-Λάλα, <i>Κοινωνία, κοινότητα και συγκρότηση ταυτοτήτων στο βενετοκρατούμενο Ναύπλιο δύο εποχών (1389-1540, 1686-1715)</i>	125-144
Χρύσα Μαλτέζου, <i>Προσωπογραφικά του Ναυπλίου την εποχή της βενετοκρατίας</i>	145-154
Κώστας Τσιγκνάκης, <i>Το Ναύπλιο και τα σχέδια κατάληψής του στις παραμονές του τέταρτου βενετοτουρκικού πολέμου (1570-1573)</i>	155-175

Γ΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, <i>Λόγιοι και χρονογράφοι</i>	179-210
Σωτήρης Κουτμάνης, <i>Ναυπιώτες στη Βενετία (16ος – αρχές 18ου αι.). Η κοινότητα της διασποράς ως τοπική ιστορία</i>	211-219

Δ΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Σπύρος Θ. Τακτικός, <i>Η υπηρεσία της Δημόσιας Σιταποθήκης στο βενετοκρατούμενο Ναύπλιο (τέλη 17ου – αρχές 18ου αι.)</i>	223-236
Κατερίνα Κωνσταντινίδου, <i>Νοσοκομειακοί θεσμοί στο βενετικό Ναύπλιο</i> . .	237-256
Αλέξης Μάλλιαρης, <i>Η πόλη του Ναυπλίου κατά τη δεύτερη βενετική περίοδο (1686-1715)</i>	257-267

Ε΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Δέσποινα Στεφ. Μιχάλαγα, <i>Εκκλησιαστικά του Ναυπλίου. Η Λατινική Αρχιεπισκοπή</i>	271-286
Παναγιώτης Δ. Μιχαηλάρης, <i>Στοιχεία της καθημερινότητας από το Ναύπλιο της δεύτερης βενετοκρατίας</i>	287-298

ΣΤ΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Ιωάννα Στεριώτου, <i>Οι οχυρώσεις του Ναυπλίου: διαχρονικός οδηγός για την ανάπτυξη του συστήματος των προμαχόνων (15ος-18ος αι.)</i>	301-312
Αφροδίτη Κούρια, <i>Οπτικές μαρτυρίες για το Ναύπλιο των Βενετών. Εικονογραφικά και μορφολογικά ζητήματα</i>	313-326
Δημήτριος Χ. Γεωργόπουλος, <i>Η πολιορκία του Ναυπλίου το 1686 κατά Thomas Gaudiello (1688)</i>	327-330
Αναστασία Βασιλείου, <i>Κεραμική ιταλικών εργαστηρίων στο βενετοκρατούμενο Ναύπλιο</i>	331-348

Ζ΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Αγγελική Πανοπούλου, <i>Το territorio του Ναυπλίου: Η διαχείριση των αγροτικών και των φυσικών πόρων (τέλη 17ου – αρχές 18ου αι.)</i>	351-370
Μαρία Βελιώτη-Γεωργοπούλου, <i>Ανταποκρίσεις των Γάλλων προξένων περί Ναυπλίου (1692-1715)</i>	371-384
Ευτυχία Δ. Λιάτα, <i>Απολογισμός</i>	385-386
Παράρτημα εικόνων	387-422
Ευρετήριο κύριων ονομάτων	423-442

ΜΑΡΙΝΑ ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ

ΕΠΑΜΦΟΤΕΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΟΥ
ΣΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ
Η ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΟΥ ΝΑΥΠΛΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ
ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑ (1388-1540)

Τον Δεκέμβριο του 1388 η Βενετία προσάρτησε το Άργος και το Ναύπλιο στον κορμό του θαλάσσιου κράτους της, αγοράζοντας τα δικαιώματα της χωροδεσποτείας από την τελευταία κυρίαρχο, τη νεαρή Μαρία d'Enghien, χήρα του Βενετού Pietro Cornaro. Πριν προλάβει όμως να αποκτήσει τον έλεγχο των δύο πόλεων, ο δεσπότης του Μυστρά Θεόδωρος Α΄ Παλαιολόγος, με τη βοήθεια του πεθερού του Nerio Acciaiuoli, επιτέθηκε στην Αργολίδα, κατέλαβε το Άργος και πολιορκήσε το Ναύπλιο.¹ Οι ενέργειες του δεσπότη περιέπλεξαν τη διαδικασία της προσάρτησης, ανατρέποντας μοιραία τα σχέδια της Βενετίας για την οργάνωση της νέας κτήσης. Παρά ταύτα, ήδη από τις αρχές του επόμενου έτους, η βενετική κυβέρνηση έλαβε πρόνοια για την εγκαθίδρυση διοικητικού μηχανισμού και για την οργάνωση της άμυνας των δύο πόλεων, όταν αυτές θα επανέρχονταν στον έλεγχό της.

Η οργάνωση, η λειτουργία και η στελέχωση της διοίκησης στο Ναύπλιο από την εδραίωση της βενετικής κυριαρχίας (τέλη 14ου αι.) έως την τουρκική κατάκτηση (1540) έχουν μελετηθεί στο πλαίσιο ευρύτερων συνθέσεων με ποικίλες οπτικές αλλά και ειδικών μελετών με αντικείμενο την ιστορία της περιοχής, για την οποία υπάρχει ανανεωμένο ενδιαφέρον τα τελευταία χρόνια.² Ωστόσο, το θέμα δεν έχει εξαντληθεί, καθώς διαφορετικές αναγνώσεις

1. R. Cessi, «Venezia e l'acquisto di Nauplia ed Argo», *Nuovo Archivio Veneto*, n.s. 30 (1915), σ. 147-173 [= *Politica ed economia di Venezia nel trecento: Saggi*, Ρώμη 1952, σ. 249-273 και *Dopo la guerra di Chioggia. Il nuovo orientamento della politica veneziana alla fine del secolo XIV*, Βενετία 2005, σ. 225-252]. D. A. Zakythinos, *Le Despotat grec de Morée*, τ. 1, *Histoire politique*, έκδοση αναθεωρημένη και επανυξιμένη από τη Χρυσά Μαλτέζου, Λονδίνο 1975, σ. 132 κ.ε.

2. Siriol Davies, «Venetian Nauplion in the sixteenth century», *Περιηγητές και αξιωματούχοι στην Πελοπόννησο. Περιγραφές, αναφορές, στατιστικές. Δ' Συμπόσιο Ιστορίας και Τέχνης, 26-28 Ιουλίου 1991, προς τιμήν του Σερ Στήβεν Ράνσιμαν*, επιμ. Χάρης Α. Καλλιγά, Μονεμβασία 1994, σ. 87-97· Diana G. Wright, «Late-fifteenth-century Nauplion.

των ήδη μελετημένων πηγών, σε συνδυασμό με την αξιοποίηση πρόσθετων μαρτυριών, οδηγούν σε αναθεώρηση πολλών από τα εγνωσμένα. Υπό το πρίσμα αφενός των νέων στοιχείων και αφετέρου της νέας βιβλιογραφίας για την οργάνωση της διοίκησης στη βενετική επικράτεια, στην παρούσα μελέτη επανεξετάζεται η διοικητική πολιτική της Βενετίας στην περιοχή και επιχειρείται η τοποθέτηση των εξελίξεων στη σωστή ιστορική διάσταση. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι για οικονομία χώρου, εκτός από έναν, αναγκαίο σε ορισμένες περιπτώσεις, «διάλογο» με τις νεότερες μελέτες που πραγματεύονται ζητήματα της διοικητικής ιστορίας του Ναυπλίου, δεν θα γίνει περαιτέρω εμβάθυνση στις αποκλίσεις και τις συγκλίσεις μεταξύ των διαφορετικών προσεγγίσεων και θέσεων.

Εν μέσω συγκεχυμένων πληροφοριών, στις 26 Ιανουαρίου του 1389 η Σύγκλητος αποφάσισε να αποστείλει εκτάκτως στην περιοχή έναν προνοητή (provisor pro factis Argos et Neapolis), δηλαδή έναν αξιωματούχο με αυξημένες πολιτικές και στρατιωτικές αρμοδιότητες, προκειμένου να διερευνήσει από κοντά την κατάσταση και, σε συνεργασία με τον επικεφαλής του βενετικού στόλου και τους διοικητές της Μεθώνης και της Κορώνης, να αναλάβει διπλωματική δράση για την επίλυση της κρίσης.³ Την ίδια μέρα, η διευρυμένη Σύγκλητος εξέλεξε στη θέση αυτή τον Βενετό ευγενή Perazzo Malipier, ο οποίος παρέλαβε την Εντολή του (Comissio) από τον δόγη Antonio Venier στις 18 Φεβρουαρίου, λίγο πριν αναχωρήσει για την Πελοπόννησο.⁴

Λόγω της ρευστότητας της κατάστασης και της ελλιπούς πληροφόρησης της βενετικής κυβέρνησης, η Εντολή του Malipier περιείχε διαφορετικές οδηγίες για την πολιτική που έπρεπε να ακολουθήσει στο πλαίσιο της αποστολής του, ανάλογα με τις ποικίλες πιθανές εκδοχές της έκβασης των πραγμάτων.⁵

Topography, Walls, and Boundaries», *Θησαυρίσματα* 20 (2000), σ. 163-187· της ίδιας, «The Wooden Towns of the Stato Mar: Medieval Construction in Nauplion», *Studi Veneziani* 40 (2000), σ. 169-178· της ίδιας, «After the Serenissima and the Grand Turk Made Love: The Boundary Commissions of 1480 and 1482», *550th Anniversary of the Istanbul University. International Byzantine and Ottoman Symposium (XVth century) (30-31 May 2003)*, επιμ. S. Atasoy, Κωνσταντινούπολη 2004, σ. 197-212· *The Greek Correspondence of Bartolomeo Minio*, τ. 1, *Dispacci from Nauplion, 1479-1483*, εκδ. Diana G. Wright – J. Melville Jones, Πάδοβα 2008· της ίδιας, «The fair of Agios Demetrios of 26 October 1449: Byzantine-Venetian relations and land issues in mid-century», *Byzantine and Modern Greek Studies* 37/1 (2013), σ. 63-80· Θ. Κονδύλης, *Το Ναύπλιο (1389-1540). Μία ευρωπαϊκή πόλη στην ελληνο-βενετική Ανατολή*, αδημοσίευτη διδ. διατριβή, [Αθήνα 2006].

3. A.S.V., Senato Misti, reg. 40, φ. 146r (26 Ιανουαρίου 1389)· Cessi, *ό.π.*, σ. 153.

4. *Monumenta Peloponnesiaca. Documents for the History of the Peloponnese in the 14th and 15th centuries*, έκδ. Julian Chrysostomides, Camberley 1995, αρ. 47, σ. 101-105.

5. Για την ανάλυση της Εντολής του Malipier, βλ. Cessi, *ό.π.*, σ. 153-155.

Έτσι, μεταξύ άλλων, προβλεπόταν ότι, στην περίπτωση που η Βενετία αποκτούσε τον έλεγχο του Άργους ή του Ναυπλίου ή και των δύο πόλεων, ο Malipier θα παρέμενε στη μία από αυτές ως προνοητής, αναλαμβάνοντας και αρμοδιότητες τοπικού διοικητή, εκτός δηλαδή από τα διπλωματικά του καθήκοντα θα είχε και την ευθύνη της διαχείρισης των δημόσιων οικονομικών και δικαστικές, επίσης, εξουσίες στην πόλη.⁶

Οι βασικοί άξονες της πολιτικής της Βενετίας στην περιοχή, την οποία καλούνταν να εφαρμόσει ο Malipier, ήταν η εύρυθμη και αποτελεσματική είσπραξη των εσόδων του δημοσίου, η απόδοση ορθής δικαιοσύνης και η διασφάλιση της άμυνας με στόχο την εδραίωση και διατήρηση της κυριαρχίας της. Σε θέματα δημοσιονομικά τον προνοητή θα πλαισίωνε ένας αξιόπιστος, έντιμος και ικανός οικονομικός αξιωματούχος της δικής του επιλογής και, για την καλύτερη υποστήριξη γενικά του διοικητικού του έργου, στην ακολουθία του, την οποία αποτελούσαν ένας νοτάριος και τρεις υπηρέτες (*famuli*), θα προστίθεντο ένας βοηθητικός υπάλληλος (*socius*) και ένας ακόμα υπηρέτης.⁷ Ως δικαστής όφειλε να αποφασίζει με γνώμονα τις χριστιανικές επιταγές της δικαιοσύνης και την τιμή του βενετικού κράτους, χωρίς ωστόσο να διευκρινίζεται ποιο θα ήταν το εφαρμοζόμενο δίκαιο. Σε ό,τι αφορούσε την οργάνωση της άμυνας, οι διοικήσεις της Κορώνης και της Μεθώνης, που ήταν οι πλησιέστερες γεωγραφικά, είχαν λάβει εντολή να βρίσκονται σε ετοιμότητα για την παροχή στρατιωτικής βοήθειας· την ίδια εντολή είχαν λάβει αντιστοίχως και οι διοικήσεις της Εύβοιας και της Κρήτης, μαζί με τον βενετικό στόλο για την παροχή της απαιτούμενης ναυτικής υποστήριξης. Επίσης, προβλεπόταν το ποσό των 600 δουκάτων για επισκευές σε οχυρώσεις και για άλλες επείγουσες ανάγκες.⁸

Παρότι οι κάτοικοι του Άργους και του Ναυπλίου διά του εκπροσώπου τους Giovanni Gradenigo είχαν ζητήσει οικειοθελώς να υπαχθούν στο βενετικό κράτος, είναι δύσκολο να διαπιστωθεί, λόγω της έλλειψης επαρκών πληροφοριών, κατά πόσο ήταν ουσιαστική η ταύτισή τους με τη νέα κυρίαρχο. Οι

6. «[...] volumus quod [...] debeas remenere in uno dictorum locorum proprovisore, faciendo rationem et justiciam [...] sicut essee rector», *Monumenta Peloponnesiaca*, ό.π., σ. 105, στ. 157-162. Βλ. και Cessi, ό.π., σ. 155-156.

7. Ο μισθός του Malipier είχε καθοριστεί στα 80 δουκάτα τον μήνα για τους πρώτους τρεις μήνες της θητείας του ως προνοητή pro factis Argos et Neapolis και στα 60 δουκάτα για κάθε επιπλέον μήνα, είτε παρέμενε στη θέση αυτή είτε αναλάμβανε καθήκοντα διοικητή σε μία από τις δύο πόλεις. Με τα χρήματα αυτά όφειλε, κατά τη συνήθη πρακτική, να συντηρεί τα μέλη της ακολουθίας του (*familia*), βλ. *Monumenta Peloponnesiaca*, ό.π., σ. 105, στ. 157-162.

8. Στο ίδιο, σ. 102-105. Για τις οδηγίες προς τους καστελλάνους της Κορώνης και της Μεθώνης βλ. στο ίδιο, αρ. 46, σ. 99-100.

οδηγίες που έλαβε ο προνοητής, καθιστούν σαφές ότι η βενετική κυβέρνηση θεωρούσε ως απαραίτητη προϋπόθεση και αναγκαία συνθήκη για την πραγμάτωση των κυριαρχικών της στόχων τη διαρκή συναίνεση της τοπικής κοινωνίας, αφήνοντας να εννοηθεί ότι η πίστη του εγχώριου πληθυσμού δεν ήταν δεδομένη. Στην κατεύθυνση της επίτευξης συναίνεσης ο προνοητής όφειλε, βάσει της Εντολής του, με τον λόγο που θα εκφωνούσε κατά την είσοδό του στην πόλη, να παροτρύνει τους κατοίκους να παραμείνουν πιστοί στη νέα κυρίαρχο, υποσχόμενος ως αντάλλαγμα προστασία. Επίσης, είχε οδηγία να κινηθεί αυστηρά εντός του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου σε θέματα δημοσιονομικής πολιτικής, στο πλαίσιο προφανώς των δεσμεύσεων που είχε αναλάβει η Βενετία για τον σεβασμό των τοπικών συνθητιών.⁹ Τέλος, ήταν υποχρεωμένος να κρατά ενήμερες τις μητροπολιτικές αρχές για κάθε πράξη και απόφασή του, σύμφωνα με την πάγια πρακτική του βενετικού κράτους, για την αποτροπή αυθαιρεσιών και οικονομικών σκανδάλων που θα είχαν δημοσιονομικό κόστος και θα διατάρασσαν την κοινωνική ομαλότητα.¹⁰

Τελικά, στις 2 Απριλίου 1389 οι Βενετοί εισήλθαν στο Ναύπλιο¹¹ και ο προνοητής Malipier, όπως προέβλεπε η Εντολή του, ανέλαβε τα καθήκοντα του διοικητή της πόλης.¹² Μια από τις πρώτες ενέργειές του ήταν να φροντίσει για τον ανεφοδιασμό της πόλης, καθώς το φάσμα του λιμού απειλούσε τον πληθυσμό. Ο Malipier εύλογα ανησυχούσε για τις συνέπειες μιας επισιτιστικής κρίσης, η οποία θα διατάρασσε τις εύθραυστες πολιτικές και κοινωνικές ισορροπίες, καθιστώντας το Ναύπλιο πιο ευάλωτο σε εξωτερικές επιθέσεις ή σε υποκινούμενες ανατρεπτικές κινήσεις. Αντιλαμβανόμενη την επικινδυνότητα της κατάστασης, στις 22 Απριλίου η Σύγκλητος ενέκρινε την εισαγωγή σιτηρών από τα Χανιά, επιβαρύνοντας το Ταμείο του Ναυπλίου με το κόστος μεταφοράς τους.¹³ Κατά τους επόμενους μήνες, οι διαπραγματεύσεις για την ανάκτηση του Άργους απορρόφησαν την προσοχή της βενετικής κυβέρνησης

9. Στο ίδιο, σ. 102, στ. 49-64. Βλ. Cessi, *ό.π.*, σ. 154· Fr. Thiriet, *La Romanie vénitienne au moyen âge*, Παρίσι 1959, σ. 397 και D. Jacoby, *La Féodalité en Grèce médiévale. Les "Assises de Romanie": Sources, application et diffusion*, Παρίσι 1971, σ. 213-214.

10. Για την πολιτική ελέγχου των κρατικών οργάνων και των αξιωματούχων, βλ. D. E. Queller, *Il patriziato veneziano. La realtà contro il mito*, μτφρ. Paola Pavanini, Ρώμη 1987, σ. 301 κ.ε.

11. *Cronica Byzantina Breviora*, εκδ. P. Schreiner, τ. 1, [CFHB XII/1], Βιέννη 1975, σ. 232, 32/24, σ. 255, 33/63, σ. 363, 50B/13.

12. Η χωρική αρμοδιότητα του προνοητή αποτυπώθηκε και στην αλλαγή του τίτλου του αξιωματούχου από *provisor pro factis Argos et Neapolis* σε *provisor Neapolis Romanie*, βλ. *Monumenta Peloponnesiaca*, *ό.π.*, αρ. 48, σ. 106, αρ. 52, σ. 114, αρ. 54, σ. 116.

13. Στο ίδιο, αρ. 48, σ. 106.

και όλη τη δραστηριότητα του Malipier.¹⁴ Μάλιστα, επειδή τα διπλωματικά καθήκοντα του τελευταίου επέβαλλαν συχνές μετακινήσεις εκτός πόλης, έλαβε άδεια κατοχής τριών αλόγων και αύξηση πέντε δουκάτων τον μήνα για τη συντήρησή τους, πρόβλεψη που δεν υπήρχε αρχικά στην Εντολή του.¹⁵ Λίγο πριν από τις 20 Ιουλίου του ίδιου έτους όμως, ο προνοητής παραιτήθηκε από το αξίωμά του, για άγνωστους λόγους.¹⁶ Στις 23 Ιουλίου, ο Malipier και ο vicecapitano του στόλου Trevisan δέχθηκαν επίπληξη για την, καθ' υπέρβαση των Εντολών τους, πρωτοβουλία να αποσπάσουν το Κάστρο του Βασιλοπόταμου από τον δεσπότη του Μυστρά. Εκδίδοντας τη σχετική απόφαση η Julian Chrysostomides σχολίασε, με μεγάλη επιφύλαξη, ότι η παραίτηση του πρώτου ίσως να οφειλόταν σε αυτό το γεγονός.¹⁷ Τίποτε όμως δεν υποδεικνύει ότι ο Malipier εξαναγκάστηκε σε παραίτηση. Ας σημειωθεί ότι η Σύγκλητος, αφού εξέφρασε τη δυσαρέσκειά της για την αυθαίρετη ενέργεια των δύο αξιωματούχων, στη συνέχεια τους διέταξε να τοποθετήσουν φρουρά στο Κάστρο. Επιπλέον, ο προνοητής είχε ήδη υποβάλει παραίτηση, όταν δέχθηκε την επίπληξη. Πιο πιθανό φαίνεται ότι οδηγήθηκε στην απόφαση αυτή για προσωπικούς λόγους συνδεόμενους με τις δυσκολίες άσκησης των καθηκόντων του.¹⁸

14. Οι διαπραγματεύσεις προσέκρουσαν στη σθεναρή άρνηση του δεσπότη του Μυστρά να αναγνωρίσει τις βενετικές αξιώσεις στην περιοχή της Αργολίδας. Παρά τον ορατό κίνδυνο μιας νέας επίθεσης εναντίον του Ναυπλίου και το απειλητικό ενδεχόμενο εμπλοκής του σουλτάνου στη διένεξη, η βενετική κυβέρνηση, που εξαρχής επιθυμούσε να αποφύγει την ένοπλη σύγκρουση, εξακολούθησε να καταβάλλει προσπάθειες, ώστε να εξευρεθεί διπλωματική λύση στην κρίση. Σε αυτό το πλαίσιο, στις 31 Μαΐου η Σύγκλητος έδωσε εντολή στον γενικό καπιτάνο του Κόλπου να κατευθυνθεί στο Ναύπλιο, προκειμένου μαζί με τον προνοητή και τον vicecapitano του στόλου να πειθαναγκάσουν τον δεσπότη και τον πεθερό του –τον οποίο κατονόμαζε ως τον κύριο υπεύθυνο για την κατάσταση που είχε δημιουργηθεί– να συμμορφωθούν. Τον Ιούνιο κλιμάκωσε την πίεση προς τους δύο επιβάλλοντας οικονομικό αποκλεισμό στα προϊόντα και τις κτήσεις τους. Ταυτόχρονα, έδωσε εντολή στον Malipier να διανείμει το ποσό των 400 δουκάτων σε νομιμόφρονες κατοίκους του Άργους, του Ναυπλίου και του Κιβερίου, βλ. *στο ίδιο*, αρ. 49, σ. 107-109, αρ. 51, σ. 111-113, αρ. 53, σ. 115. Για την πολιτική που υιοθέτησε η Βενετία στο ζήτημα του Άργους, βλ. την ανάλυση του Cessi, *ό.π.*, σ. 155 κ.ε.

15. *Monumenta Peloponnesiaca*, *ό.π.*, αρ. 52, σ. 114.

16. A.S.V., Senato Misti, reg. 41, φ. 23r. Πρβλ. Zakythinis, *ό.π.*, τ. 1, σ. 135, ο οποίος αναφέρει ότι ο αξιωματούχος ανακλήθηκε στη Βενετία.

17. *Monumenta Peloponnesiaca*, *ό.π.*, σ. 116 και σημ. 2, αρ. 54· βλ. επίσης Cessi, *ό.π.*, σ. 158.

18. Καταρχάς η μισθολογική μείωση που είχε υποστεί ο αξιωματούχος, όταν ανέλαβε τη διοίκηση του Ναυπλίου, δεν συνοδεύτηκε από αντίστοιχη ελάφρυνση των καθηκόντων του, βλ. παραπάνω, υποσ. 7. Αντιθέτως, όπως αναφέρθηκε ήδη, εξακολούθησε να έχει κεντρικό ρόλο, άρα και σημαντικές ευθύνες, στις σχοινοτενείς και επίπονες συνομιλίες για

Σε κάθε περίπτωση, η εκούσια αποχώρηση του Malipier αποτέλεσε αφορμή για αλλαγή της βενετικής στρατηγικής στην περιοχή της Αργολίδας. Η εμπειρία που αποκόμισε η κυβέρνηση από τη θητεία του αξιωματούχου, ασφαλώς θα συνέβαλε στην απόφασή της για κατάργηση της θέσης του προνοητή του Ναυπλίου και επιμερισμό των αρμοδιοτήτων του. Η διοίκηση της πόλης ανατέθηκε σε έναν αξιωματούχο με τον τίτλο *potestas et capitaneus Neapolis Romaniae*, εκλεγμένο από το Μεγάλο Συμβούλιο για δύο χρόνια,¹⁹ ενώ τις διπλωματικές επαφές για την υπόθεση του Άργους ανέλαβε κεντρικά η Σύγκλητος,²⁰ η οποία επιφόρτισε με τις επί τόπου διαπραγματεύσεις έκτακτους αξιωματούχους και τους καστελλάνους της Μεθώνης και της Κορώνης.²¹ Στους δύο τε-

τη διεκδίκηση του Άργους, παράλληλα με τις αμιγώς διοικητικές του υποχρεώσεις. Εξάλλου, ο προνοητής αντιμετώπισε και άλλης φύσεως δυσκολίες στην εκτέλεση του έργου του. Παρά τις συστάσεις της βενετικής κυβέρνησης για μυστικότητα, όπως κατήγγειλε ο ίδιος, οι οδηγίες της μητρόπολης διέρρεαν πριν γίνουν γνωστές σε αυτόν και στους άλλους εντολοδόχους, με συνέπεια να υπονομεύεται η διαπραγματευτική διαδικασία. Είχε λάβει, μάλιστα, εντολή να διενεργήσει έρευνα μαζί με τον *capitano* του στόλου, ώστε να εντοπιστεί η πηγή της διαρροής, βλ. *Monumenta Peloponnesiaca*, ό.π., σ. 100, 109. Ας σημειωθεί ότι στις 9 Δεκεμβρίου 1389 ο Malipier αρνήθηκε τον διορισμό του ως πρεσβευτή και προξένου στον σουλτάνο της Τυνησίας, βλ. Μ. Ι. Μανούσακας, «Ο ποιητής Λεονάρδος Ντελλαπόρτας ως πρεσβευτής της Βενετίας εις Τυνησίαν κατ' ανέκδοτα βενετικά έγγραφα (1389)», *ΕΕΒΣ* 27 (1957), σ. 344, 366, 368.

19. A.S.V., Senato Misti, reg. 41, φ. 23r. Ο ετήσιος μισθός του ήταν 70 λίρες *de grossi* (μία λίρα *de grossi* ισοδυναμούσε με 10 δουκάτα).

20. *Monumenta Peloponnesiaca*, ό.π., αρ. 58, σ. 121, αρ. 59, σ. 122, αρ. 60, σ. 123, αρ. 61, σ. 124, αρ. 62, σ. 125. Πρβλ. Θ. Κονδύλης, «Η Αργολίδα την περίοδο 1350-1400. Το τέλος της Φραγκοκρατίας και η αρχή της Βενετοκρατίας», *Πρακτικά της Διεθνούς Επισημοτικής Συνάντησης, Βενετία – Άργος. Σημάδια της βενετικής παρουσίας στο Άργος και την περιοχή του (Άργος, 11 Οκτωβρίου 2008)*, επιμ. Χρύσα Μαλτέζου – Αγγελική Πανοπούλου, Αθήνα – Βενετία 2010, σ. 33, ο οποίος θεωρεί ότι ο νέος διοικητής του Ναυπλίου συνέχισε τις διαπραγματεύσεις με τον Θεόδωρο Α΄ Παλαιολόγο, ωστόσο η ενεργός συμμετοχή του αξιωματούχου στη διαπραγματευτική διαδικασία δεν τεκμηριώνεται από τις πηγές. Αν και η Εντολή που έλαβε ο πρώτος *podestà* και *capitano* της πόλης, *Vittore Morosini*, από τον δόγη, το 1389, αρχικά προέβλεπε ότι θα λάμβανε ενημέρωση για τις τρέχουσες εξελίξεις στο θέμα του Άργους από τους καστελλάνους της Κορώνης και της Μεθώνης, όπως προκύπτει από δύο σημειώσεις στο περιθώριο του σχεδίου που κατατέθηκε προς ψήφιση στη Σύγκλητο, οι σχετικές οδηγίες δεν συμπεριλήφθηκαν στο τελικό κείμενο, βλ. *Monumenta Peloponnesiaca*, ό.π., αρ. 55, σ. 117, στ. 30 και σ. 118, στ. 37.

21. Ενδεικτική της πολυπλοκότητας και του βαθμού δυσκολίας των διπλωματικών αποστολών, όπως επισημαίνει ο R. Cessi, είναι η άρνηση των διορισθέντων προνοητών να αναλάβουν καθήκοντα, παρά τις δελεαστικά υψηλές απολαβές της θέσης, με αποτέλεσμα να αποσταλούν στην Πελοπόννησο δύο αξιωματούχοι αντί για τρεις που είχαν προβλεφθεί αρχικά, βλ. *Monumenta Peloponnesiaca*, ό.π., αρ. 62, σ. 125, υποσ. 1, αρ. 63, σ. 126, αρ. 64,

λευταίους ανατέθηκε και η ευθύνη σύναψης συμφωνίας με τον δεσπότη Θεόδωρο Α΄ Παλαιολόγο για την παράδοση της πόλης, η οποία επιτεύχθηκε, ύστερα από επίμονες και κοπιώδεις προσπάθειες πέντε χρόνων, τον Μάιο του 1394.²²

Στο μεταξύ, η Βενετία είχε αρχίσει να οργανώνει διοικητικά το Ναύπλιο κατά το σύστημα της podesteria. Στα συμφοραζόμενα της βενετικής διοικητικής γραφειοκρατίας ο όρος podesteria δήλωνε τη διοικητική περιφέρεια, επικεφαλής της οποίας ήταν ένας ανώτατος εκτελεστικός αξιωματούχος (potestas/podestà), σταλμένος από τη μητρόπολη με αρμοδιότητες πολιτικές και δικαστικές. Συχνά δε, όπως στην περίπτωση του διοικητή του Ναυπλίου, ο ίδιος αξιωματούχος αναλάμβανε και τα στρατιωτικά/διαχειριστικά καθήκοντα του capitano.²³ Το σύστημα αυτό εφαρμόστηκε στη διοίκηση των υποτελών κοινοτήτων του δουκάτου της Βενετίας από τα τέλη του 13ου αι. και εξής, ενώ μετά την τέταρτη δεκαετία του 14ου αι. επεκτάθηκε σταδιακά στην ιταλική ενδοχώρα (Treviso 1339), στην Ίστρια (Capodistria 1335), στη Δαλματία (Farra e Brazza 1343) και στην Αλβανία (Drivasto 1399).²⁴ Στη βενετική Ανα-

127, αρ. 74, σ. 150-152, αρ. 77, σ. 155-157, αρ. 78, σ. 158, αρ. 81, σ. 163, αρ. 82, σ. 164, αρ. 96, σ. 188, αρ. 103, σ. 204, αρ. 117, σ. 225, αρ. 130, σ. 252· επίσης, βλ. Cessi, *ό.π.*, σ. 159 κ.ε.

22. *Monumenta Peloponnesiaca*, *ό.π.*, αρ. 141, σ. 269-175.

23. Για τη σημασία των όρων podesteria και podestà, βλ. *Gli estimi delle podesterie di Treviso*, επιμ. Francesca Cavazzana Romanelli – E. Orlando, Βενετία – Corunda (Τρεβίζο) 1997, σ. 888. Οι podestà προέρχονταν από τις τάξεις των Βενετών πατρικίων, ήταν εκλεγμένοι από τα μητροπολιτικά όργανα για ένα έως δύο χρόνια και ασκούσαν την εξουσία στις περιοχές της ευθύνης τους ως αντιπρόσωποι της Βενετίας, ήταν δηλαδή ανώτεροι διοικητικοί αξιωματούχοι του βενετικού κράτους. Το βενετικό διοικητικό αξίωμα του podestà δεν πρέπει να συγχέεται με τον ομώνυμο θεσμό που αναπτύχθηκε και εφαρμόστηκε στις ιταλικές πόλεις-κράτη από τις τελευταίες δεκαετίες του 12ου αι. κ.ε. Τα ιταλικά κοινά (comuni), με εξαίρεση τη Βενετία και τη Ρώμη, κατά κανόνα ανέθεταν την εξουσία σε μονοπρόσωπη εκτελεστική και δικαστική αρχή, τον podestà (από τη λατινική λέξη potestas, δηλαδή εξουσία). Ο αξιωματούχος αυτός, με θητεία από έξι μήνες έως ένα χρόνο, είχε νομική εκπαίδευση και προερχόταν από άλλη πόλη, προκειμένου να διοικεί αμερόληπτα, όντας θεωρητικά ουδέτερος στις εσωτερικές έριδες και συγκρούσεις. Στη διάρκεια του 14ου αι. το αξίωμα προοδευτικά προσέλαβε τεχνοκρατικά χαρακτηριστικά και συχνά απώλεσε τον πολιτικό του χαρακτήρα. Ειδικότερα, στις ιταλικές ηγεμονίες οι podestà μεταβλήθηκαν σε εκτελεστικά όργανα των ηγεμόνων, επιφορτισμένα με την οργάνωση της διοίκησης και τη διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας του φορολογικού και δικαστικού μηχανισμού, χωρίς αυτονομία ως προς τη λήψη αποφάσεων. Για τον θεσμό του podestà των ιταλικών πόλεων-κρατών, βλ. *I Podestà dell'Italia comunale*, επιμ. J-C. Maire Vigueur, 2 τόμοι, Ρώμη 2000· D. Waley – Tr. Dean, *The Italian City Republics*, Νέα Υόρκη 42010, σ. 40-43· Elisabeth Crouzet-Pavan, «Venise et le monde communal: Recherches sur les Podestats vénitiens 1200-1350», *Journal des Savants* 2 (Ιούλιος-Δεκέμβριος 1992), σ. 277-315.

24. G. Cozzi, «Politica, Società, Istituzioni», *Storia d'Italia*, τ. 12/1, *La Repubblica*

τολή ο θεσμός εμφανίστηκε πρώιμα στο πλαίσιο των νέων πολιτικών και διοικητικών συνθηκών που δημιουργήθηκαν στον άλλοτε βυζαντινό χώρο μετά την τέταρτη Σταυροφορία, αλλά δεν ευδοκίμησε. Τον τίτλο του *podestà* έφερε ο διοικητικός προϊστάμενος της κοινότητας των Βενετών της Κωνσταντινούπολης κατά τη σύντομη περίοδο της λατινικής κυριαρχίας, μεταξύ των ετών 1204-1261.²⁵ Ωστόσο, μετά την ανακατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Βυζαντινούς, η διοίκηση και η διακυβέρνηση της βενετικής κοινότητας της πόλης ανατέθηκε σε ένα βάλιο και δύο συμβούλους, δηλαδή σε ένα κεντρικά εκλεγμένο συλλογικό όργανο κατά το πρότυπο της μητρόπολης, όπως είχε επικρατήσει ήδη από τις πρώτες δεκαετίες του 13ου αι. στις κτήσεις της Βενετίας στην ανατολική Μεσόγειο.²⁶

Η θέσπιση του αξιώματος του *podestà* και *capitano* του Ναυπλίου το 1389 σηματοδοτεί τη δεύτερη περίοδο εφαρμογής του θεσμού στον ελληνικό χώρο. Πέντε χρόνια μετά το Ναύπλιο, το 1394, δημιουργείται το αξίωμα του *podestà* και *capitano* στο Άργος,²⁷ και ακολουθεί η Αθήνα το 1395,²⁸ η Πάτρα το 1408²⁹ και, τέλος, η Μονεμβασία το 1464.³⁰ Η εξέλιξη αυτή συμβαδίζει χρονικά με την επέκταση του συστήματος της *podesteria* στις πόλεις της ιταλικής ενδοχώρας, η οποία συντελείται στο πλαίσιο της επιβολής της κυριαρχίας της Βενετίας στην περιοχή.³¹ Με βάση τα παραπάνω, διαφαίνεται μια τάση, αν όχι

di Venezia, επιμ. G. Cozzi – M. Knapton, Ρώμη 1997, σ. 210-213· M. Caravale, «Le istituzioni della Repubblica», *Storia di Venezia dalle origini alla caduta della Serenissima*, τ. 3, *La formazione dello stato patrizio*, επιμ. G. Arnaldi – G. Cracco – A. Tenenti, Ρώμη 1997, σ. 348-349.

25. D. Jacoby, «The Venetian Government and Administration in Latin Constantinople, 1204-1261: A State within a State», *Quarta Crociata. Venezia – Bisanzio – Impero Latino*, επιμ. Gh. Ortalli – G. Ravagnani – P. Schreiner, τ. 1, Βενετία 2006, σ. 19-79.

26. Για τον θεσμό του βαΐλου της Κωνσταντινούπολης, βλ. Χρύσα Α. Μαλτέζου, *Ο θεσμός του εν Κωνσταντινουπόλει βενετού βαΐλου (1268-1453)*, διδ. διατριβή, Αθήνα 1970, σ. 23-33, 66-68. Γενικά για το διοικητικό σχήμα που υιοθέτησε η Βενετία στις κτήσεις της κατά τον 13ο-15ο αι., βλ. Thiriet, *ό.π.*, σ. 190-192 και πιο πρόσφατα Β. Arbel, «Venice's Maritime Empire in the Early Modern Period», E. Dursteler, *A Companion to Venetian History, 1400-1797*, Λέιντεν 2013, σ. 125-253.

27. Αγγελική Τζαβάρα, «Η οργάνωση της διοίκησης και της άμυνας του Άργους κατά την πρώτη Βενετοκρατία», *Πρακτικά της Διεθνούς Επιστημονικής Συνάντησης, Βενετία – Άργος*, *ό.π.*, σ. 39.

28. Αναστασία Παπαδία-Λάλα, *Ο θεσμός των αστικών κοινοτήτων στον ελληνικό χώρο κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας (13ος-18ος αι.)*. Μία συνθετική προσέγγιση, Βενετία 2004, σ. 227.

29. Στο ίδιο, σ. 229.

30. Στο ίδιο, σ. 247.

31. G. M. Varanini, «Venezia e l'entroterra (1300 circa – 1420)», *Storia di Venezia*,

εφαρμογής ενός ενιαίου διοικητικού συστήματος, τουλάχιστον οργάνωσης με ενιαίο τρόπο περιοχών που ενσωματώθηκαν τμηματικά στη βενετική επικράτεια, με παρόμοιες διαδικασίες, οι οποίες εμφάνιζαν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά: επρόκειτο για πόλεις με μικρή ή μεγαλύτερη ενδοχώρα, που αποτελούσαν το κέντρο της οικείας διοικητικής περιφέρειας, σε αυτές λειτουργούσε ήδη από την προηγούμενη περίοδο κάποια μορφή κοινοτικής οργάνωσης αστικού τύπου και οι πληθυσμοί τους είχαν υπαχθεί εθελούσια στη Βενετία, με αντάλλαγμα την κατοχύρωση των συνηθειών και των προνομίων τους.³²

Τα διοικητικά όρια του Ναυπλίου δεν παρέμειναν σταθερά και αμετάβλητα σε όλη την εξεταζόμενη περίοδο, αλλά υπέστησαν αυξομειώσεις ως απόρροια των πολιτικοστρατιωτικών εξελίξεων στην περιοχή. Οι μεταβολές αυτές, όπως είναι ευνόητο, επηρέασαν την οργανωτική δομή της διοίκησης, τη διάρθρωση του γραφειοκρατικού μηχανισμού καθώς και τα δημόσια οικονομικά της περιφέρειας. Τα πρώτα χρόνια η εδαφική αρμοδιότητα του *podestà* του Ναυπλίου εκτεινόταν σε μια περιορισμένη γεωγραφικά περιοχή, καθώς τμήμα της ενδοχώρας που ανήκε κατά το παρελθόν στη δικαιοδοσία της πόλης, βρισκόταν ακόμα υπό τον έλεγχο των Βυζαντινών. Τα εδάφη αυτά αποδόθηκαν στη Βενετία μαζί με το Άργος, το Κιβέρι και το Θερμήσι, το 1394.³³ Αμέσως μετά, η Αργολίδα συγκροτήθηκε σε δύο διοικητικά και οικονομικά αυτοτελείς ενότητες, με έδρα τις πόλεις του Άργους και του Ναυπλίου αντίστοιχα.³⁴ Τα όρια των δύο διοικητικών διαμερισμάτων δεν είναι εύκολο να προσδιοριστούν, ελλείψει σαφών γεωγραφικών πληροφοριών, αλλά μπορούμε να υποθέσουμε ότι συνέπιπταν με τα όρια των δύο πόλεων, όπως είχαν διαμορφωθεί την εποχή της κυριαρχίας των *d'Enghien – Cornaro*. Από τις διαθέσιμες μαρτυρίες συνάγεται ότι το μεγαλύτερο τμήμα του εύφορου Αργολικού κάμπου ανήκε στη δικαιοδοσία της μεσόγειας πόλης του Άργους, η οποία διέθετε σημαντικό πληθυσμό και ήταν οικονομικά πιο εύρωστη από το γειτονικό Ναύπλιο. Οι συνθήκες ζωής στο τελευταίο παραμένουν ακόμα άγνωστες σε μεγάλο βαθμό, αλλά η διαρκής δημοσιονομική δυσπραγία που αποτυπώνεται στις πηγές μέχρι το τέλος του 14ου αι., υποδεικνύει μειωμέ-

ό.π., σ. 159 κ.ε.: M. Knapton, «Venice and the Terraferma», *The Italian Renaissance State*, επιμ. A. Gamberini – Isabella Lazzarini, Καίμπριτζ 2012, σ. 132-155 και του ίδιου, «The Terraferma State», *A Companion to Venetian History 1400-1797*, επιμ. E. R. Dursteler, Λάνιπτεν 2013, σ. 85-99.

32. Παπαδία-Λάλα, *ό.π.*, σ. 159-161, 175-190, 226-230, 245-248. Για τις αναλογίες με τις πόλεις της ιταλικής ενδοχώρας, βλ. παραπάνω, υποσ. 24 και 31.

33. Βλ. παραπάνω, υποσ. 22. Για τα σύνορα των βενετικών κτήσεων με τους Βυζαντινούς, βλ. I. E. Πέππας, *Μεσαιωνικές σελίδες Αργολίδος, Αρκαδίας, Κορινθίας*, Αθήνα 1990, σ. 350.

34. Βλ. παραπάνω, υποσ. 27.

να έσοδα, ενδεχομένως λόγω ύφεσης της οικονομικής δραστηριότητας ή και λόγω δημογραφικής κάμψης. Στις άμεσες προτεραιότητες της Βενετίας υπήρξε η αξιοποίηση του θαλάσσιου προσανατολισμού της πόλης και η δημιουργία ασφαλούς καταφυγίου για τους κατοίκους της, γεγονός που ενισχύει την παραπάνω υπόθεση. Ήδη στις αρχές της δεκαετίας του 1390, η κυβέρνηση της λιμνοθάλασσας έλαβε μέριμνα για την οργάνωση της λειτουργίας του λιμανιού του Ναυπλίου³⁵ και για την αμυντική θωράκιση του τόπου, αναδιαρθρώνοντας μερικώς τις στρατιωτικές και πολιτικές υπηρεσίες στο πνεύμα εξορθολογισμού των δημοσιονομικών δαπανών.³⁶ Επειδή, ωστόσο, το Δημόσιο Ταμείο της πόλης συχνά αδυνατούσε να καλύψει τις τρέχουσες λειτουργικές δαπάνες, από το 1394 και εξής υποχρεώθηκε να το συνδράμει το Ταμείο του Άργους, που εμφάνιζε πλεόνασμα.³⁷

Ο συσχετισμός μεταξύ των δύο οικιστικών κέντρων ανατράπηκε με δραματικό τρόπο λίγο πριν από το γύρισμα του αιώνα. Το καλοκαίρι του 1397 οι Τούρκοι επιτέθηκαν στον Αργολικό κάμπο, λεηλάτησαν την ύπαιθρο, κατέστρεψαν την πόλη του Άργους και οδήγησαν στην αιχμαλωσία το σύνολο σχε-

35. Το 1392 ο διοικητής του Ναυπλίου έλαβε άδεια να καταστρέψει μια βυθισμένη γαλιότα που εμπόδιζε την πρόσβαση στο λιμάνι, A.S.V., Senato Misti, reg. 42, φ. 36 (4 Ιανουαρίου 1392). Την ευθύνη για την ομαλή λειτουργία του λιμανιού είχε από το 1393 ένας Βενετός πατρίκιος, εκλεγόμενος από το Μεγάλο Συμβούλιο, με μισθό 50 δουκάτα τον χρόνο, A.S.V., Senato Misti, reg. 42, φ. 103r (13 Απριλίου 1394). Βλ., επίσης, P. Topping, «Argos and Nauplia in the rubrics of the Senato Misti (1389-1413)», *Θησαυρίσματα* 20 (1990), σ. 170.

36. Ήδη τον Απρίλιο του 1393 μειώθηκε ο αριθμός της μισθοφορικής δύναμης που στάθμευε στην πόλη. Τον Ιούλιο και τον Αύγουστο του 1394 έγιναν νέες περικοπές δαπανών, ώστε να εξοικονομηθούν πόροι για τη συντήρηση 12 πεζών στρατιωτών και για την αποστολή 15 τοξοτών από τη Βενετία, την Κρήτη ή τη Μεθώνη και την Κορώνη, για τη φρούρηση του Κάστρου. Παράλληλα, ζητήθηκε από τον podestà του Ναυπλίου να ελέγξει το επίπεδο της ετοιμότητας του φεουδαρχικού στρατού και έγινε προσπάθεια να εκπαιδευθεί η τοπική πολιτοφυλακή. Από τις υφιστάμενες θέσεις διατηρήθηκαν αυτές του λιμενάρχη (admiratus), του φρουράρχου (castellanus), του θωρακοποιού (curazarius), του τοξοποιού (magister a ballistris) καθώς και των τεχνιτών (ένας χτίστης, ένας μαραγκός και ένας λιθοξόος), που εργάζονταν για την ενίσχυση και επισκευή των οχυρώσεων, A.S.V., Senato Misti, reg. 42, φ. 116r (13 Απριλίου 1393), φ. 153 (13 Μαρτίου 1394) και Fr. Thiriet, *Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Romanie*, τ. 1, 1329-1399, Παρίσι – Χάγη 1958, αρ. 831, σ. 198, αρ. 858, σ. 203 (επιτομές των αποφάσεων)· A.S.V., Senato Misti, reg. 43, φ. 19r (24 Ιουλίου 1394), φ. 19v (4 Αυγούστου 1394) [= *Monumenta Peloponnesiaca*, ό.π., αρ. 150, σ. 296], φ. 24r (27 Αυγούστου 1394)· βλ., επίσης, Topping, ό.π., σ. 170-171.

37. A.S.V., Senato Misti, reg. 42, φ. 24r (27 Αυγούστου 1394) και φ. 137r (17 Ιουνίου 1396).

δόν του πληθυσμού, καταφέροντας ισχυρό πλήγμα στο γόητρο της Βενετίας.³⁸ Αμέσως μόλις ανέκτησαν τον έλεγχο της περιοχής, οι αρχές του Ναυπλίου έλαβαν μέτρα για την εποίκιση του Άργους, εγκαθιστώντας στις παρυφές του Κάστρου και στην πέριξ ύπαιθρο χώρα Αλβανούς και άλλους εποίκους αγροτοποικιμνικής προέλευσης, στους οποίους προσέφεραν χέρσα γη και εγκαταλελειμμένα αμπέλια, ενώ τα επόμενα χρόνια δόθηκε βάρος στον επαναπατρισμό των ντόπιων που είχαν καταφύγει στις γειτονικές βυζαντινές και λατινοκρατούμενες περιοχές. Το εποικιστικό αυτό πρόγραμμα, παρότι επέφερε γρήγορη ανάκαμψη της αγροτικής οικονομίας, συντέλεσε καθοριστικά στη μεταλλαγή της φυσιογνωμίας του Άργους σε αγροτικό οικισμό.³⁹

Η ευθύνη για την καταστροφή τού –θεωρούμενου έως τότε απόρθητου– Κάστρου της Λάρισας αποδόθηκε σε λανθασμένους χειρισμούς του Βενετού podestà του Άργους και στην προδοτική συμπεριφορά του ίδιου και των αξιωματούχων που τον πλαισιώναν στη διοίκηση της πόλης, με συνέπεια να καταδικαστούν από τη βενετική δικαιοσύνη.⁴⁰ Απόρροια των παραπάνω γεγονότων υπήρξε η αναβάθμιση του Ναυπλίου σε περιφερειακό διοικητικό κέντρο και, αντίστοιχα, η υποβάθμιση του Άργους σε δευτερεύοντα ή, όπως εύστοχα έχει χαρακτηριστεί, δορυφόρο οικισμό του πρώτου.⁴¹ Στις 18 Ιουλίου του 1399, δύο εβδομάδες μετά την ολοκλήρωση της δίκης, η Σύγκλητος αποφάσισε την κατάργηση της θέσης του podestà και τη διοικητική υπαγωγή του Άργους και του Κάστρου του Κιβερίου στο Ναύπλιο.⁴²

Ο podestà του Ναυπλίου, επικεφαλής πλέον ολόκληρης της αργολικής

38. Τζαβάρα, *ό.π.*, σ. 43-44, 59 (Παράρτημα, έγγρ. 2) [= *Monumenta Peloponnesiaca*, *ό.π.*, αρ. 197, σ. 392].

39. Για το εποικιστικό πρόγραμμα που εφάρμοσαν οι βενετικές αρχές στην Αργολίδα, βλ. P. Topping, «Albanian Settlements in Medieval Greece: Some Venetian Testimonies», *Charanis Studies: Essays in Honor of Peter Charanis*, επιμ. Αγγελική Ε. Λαΐου-Θωμαδάκη, New Brunswick N. J. 1980, σ. 261-262. Για τις επιπτώσεις στην οικονομία βλ. D. Jacoby, «Rural Exploitation and Market Economy in the Late Medieval Peloponnese», *Viewing the Morea Land and People in the Late Medieval Peloponnese*, επιμ. Sharon E. J. Gerstel, Ουάσινγκτον 2013, σ. 221, 256.

40. Για τη συμπεριφορά των Βενετών αξιωματούχων της πόλης πριν και κατά τη διάρκεια της τουρκικής επιδρομής, και για τη δίκη που επακολούθησε, βλ. G. Saint-Guilain, «Abus de pouvoir ou gouvernement de proximité? Les relations entre administrés et administrateurs vénitiens à Argos au XVe siècle», *Πρακτικά της Διεθνούς Επιστημονικής Συνάντησης, Βενετία – Άργος*, *ό.π.* σ. 81-109.

41. Α. Μάλλιαρης, «Το Άργος και το διαμέρισμά του στην όψιμη βενετική περίοδο. Η θέση της πόλης στη βενετική επικράτεια, πληθυσμιακά και γαιοκτητικά φαινόμενα», *Πρακτικά της Διεθνούς Επιστημονικής Συνάντησης, Βενετία – Άργος*, *ό.π.*, σ. 158-159.

42. Τζαβάρα, *ό.π.*, σ. 43-44.

κτήσης, όχι μόνο διατήρησε τις αρμοδιότητες που είχε προηγουμένως, αλλά επωμίστηκε και περισσότερες διοικητικές ευθύνες. Όπως οι ομόλογοί του στις άλλες μονοπρόσωπες διοικήσεις του βενετικού κράτους, ήταν υπεύθυνος για την απονομή της δικαιοσύνης, για την τακτική είσπραξη των εσόδων, τη χρηστή διαχείριση των δημόσιων πόρων, τη διατήρηση της τάξης και τη διασφάλιση της εξωτερικής ασφάλειας, την οργάνωση του ανεφοδιασμού της πόλης και την επάνδρωση της πολιτοφυλακής. Σε όλους τους παραπάνω τομείς όφειλε να ασκεί την εξουσία του με σύνεση, ευθυκρισία και σεβασμό στους θεσμούς και τις συνήθειες του τόπου, σύμφωνα με τις επιταγές της κεντρικής κυβέρνησης για την ορθή διακυβέρνηση και τη διατήρηση του εδαφικού κράτους.⁴³

Είναι γενικά αποδεκτό ότι η Βενετία εφάρμοζε στις κτήσεις της τους κανόνες του βενετικού δίκαιου σε θέματα δημοσίου δικαίου, και ειδικότερα του ποινικού, επιφυλάσσοντας στους κατά τόπους εκπροσώπους της το αποκλειστικό προνόμιο της ποινικής δικαιοδοσίας. Κατ' αναλογία το ίδιο μπορεί να υποστηριχθεί ότι συνέβη και στην περίπτωση της Αργολίδας, όπου ο πραγματισμός, η πολιτική φρόνηση και η συσσωρευμένη εμπειρία της νέας κυριάρχου υπαγόρευαν, παράλληλα, τη διατήρηση του προϋπάρχοντος φεουδαρχικού συστήματος με διαφοροποιήσεις στην κατεύθυνση της προσαρμογής του στο δικό της διοικητικό και δικαιοσύνη σύστημα. Με άλλα λόγια, η διακατοχή των φέουδων αναγνωρίστηκε, αλλά η κυριότητα της γης πέρασε στο βενετικό δημόσιο, το οποίο ανέλαβε ρόλο συλλογικού φεουδαρχικού επικυριάρχου στη θέση της οικογένειας των τελευταίων Φράγκων κυριάρχων d'Enghien.⁴⁴ Ως εκπρόσωπος του κράτους στην περιοχή, ο *podestà* του Ναυπλίου επιφορτίστηκε με τη διαχείριση των φεουδαρχικών ζητημάτων, όπως η παραχώρηση κρατικών γαιών ως φέουδων, η επικύρωση της φεουδαρχικής διαδοχής, η εκπλήρωση της στρατιωτικής υπηρεσίας από τους φεουδάρχες κ.ά.⁴⁵ Στο ίδιο πλαίσιο, οι μητροπολιτικές αρχές ζήτησαν από τον πρώτο διοικητή Vittore Morosini να καταγράψει τα θεσπίσματα και τις συνήθειες του τόπου, και να αποστείλει αντίγραφο τους στη Βενετία, το ταχύτερο δυνατό, προκειμένου να γίνουν οι αναγκαίες τροποποιήσεις, δηλαδή να εξαλειφθούν τα στοιχεία εκείνα που αντέβαιναν τα συμφέροντα του κράτους και ήταν επικίνδυνα για τη βενετική κυριαρχία.⁴⁶ Ωστόσο, φαίνεται ότι η διαταγή έμεινε ανεκτέλεστη και

43. *Monumenta Peloponnesiaca*, ό.π., αρ. 55, σ. 117-118 (26 Αυγούστου 1389).

44. Jacoby, *La Féodalité*, ό.π., σ. 213 κ.ε.· Παπαδία-Λάλα, ό.π., σ. 182.

45. A.S.V., Senato Misti, reg. 42, φ. 24r (27 Αυγούστου 1394).

46. *Monumenta Peloponnesiaca*, ό.π., αρ. 55, σ. 117, στ. 15-17, σ. 118, στ. 43-44. Την ίδια πολιτική ακολούθησε η Βενετία και στις περιοχές της στην ιταλική ενδοχώρα, βλ. Cozzi, ό.π., σ. 207-208 και C. M. Belfanti, «Town and country in central and northern Ita-

χρειάστηκε να περάσουν τρεις δεκαετίες πριν αποσταλεί στην πόλη το εγκεκριμένο αντίγραφο των Ασσιζών της Ρωμανίας, με αφορμή την ολοκλήρωση της κωδικοποίησης και μετάφρασης στη βενετική διάλεκτο των νομοθετικών διατάξεων για τις ανάγκες των κεντρικών υπηρεσιών, τον Ιούνιο του 1421.⁴⁷

Παρά την απουσία ρητών μαρτυριών, η αποδεδειγμένη ισχύς του προϋφιστάμενου δικαίου, όσον αφορά το καθεστώς των φέουδων και των φεουδαρχών, συνιστά, σύμφωνα με τον D. Jacoby, ισχυρή ένδειξη ότι το τοπικό δίκαιο εξακολούθησε να διέπει τις παραγωγικές και κοινωνικές σχέσεις στην ύπαιθρο, και ιδιαίτερα το καθεστώς των εξαρτημένων αγροτών.⁴⁸ Αδιευκρίνιστο παραμένει αν η δέσμευση της Βενετίας για διατήρηση των συνηθειών των κατοίκων της Αργολίδας εκτεινόταν και στις αστικές έννομες σχέσεις μεταξύ του ελληνικού πληθυσμού, όπως έχει υποστηριχθεί για άλλες βενετοκρατούμενες ελληνικές περιοχές.⁴⁹

Το ιδιαίτερα περίπλοκο νομικό περιβάλλον που συνεπαγόταν η συνύπαρξη και η ταυτόχρονη λειτουργία διαφορετικών δικαίων συστημάτων, αποτελούσε το πλαίσιο, εντός του οποίου αρθρώνονταν οι σχέσεις μεταξύ κυρίαρχων και κυριαρχούμενων στην Αργολίδα. Ως εκ τούτου, το έργο των Βενετών διοικητών δεν ήταν εύκολο, καθώς αυτοί καλούνταν να εναρμονίσουν τα συμφέροντα του κράτους με τη σύνθετη, εν πολλοίς ξένη προς αυτούς, τοπική πραγματικότητα, μέσα σε διαρκώς μεταβαλλόμενες, και από τα μέσα του 15ου αι. και εξής ασφυκτικές, πολιτικές και στρατιωτικές συνθήκες. Έχοντας επίγνωση της αδυναμίας της να προκαταλάβει τις εξελίξεις ή και να προβλέψει την προσήκουσα λύση σε κάθε πρόβλημα της ζώσας πραγματικότητας στην απομακρυσμένη κτήση, η μητρόπολη χορήγησε στους εκπροσώπους της

---

ly, 1400-1800», *Town and Country in Europe, 1300-1800*, επιμ. S. R. Epstein, Καίμπριτζ 2001, σ. 300.

47. Το αντίγραφο του κώδικα εστάλη ταυτόχρονα στην Εύβοια, τη Μεθώνη και την Κορώνη, αποκτώντας και τυπικά θέση νόμου στις συγκεκριμένες περιοχές, βλ. Jacoby, *La Féodalité*, ό.π., σ. 96-102, 214-222.

48. Στο ίδιο, σ. 213 κ.ε.

49. D. Jacoby, «Les Assizes de Romanie et le droit Vénitien dans les colonies Vénitienes», *Venezia e il Levante fino al Secolo XV*, τ. 1/1, Φλωρεντία 1973 [= ανατύπωση: D. Jacoby, *Recherches sur la Méditerranée orientale du XIIIe au XVe siècle: Peuples, sociétés, économies*, Λονδίνο 1979, αρ. IV], σ. 347-360, και ειδικά σ. 356. Λυδία Παπαρρήγα-Αρτεμιάδη, «Οι προκλήσεις της έρευνας στο περιβάλλον της νομικής αναμόρφωσης του μεταβυζαντινού κόσμου. Σκέψεις με αφορμή την έκδοση του Vaticanus Graecus 2639», *Ο κώδικας Vaticanus Graecus 2639. Ναξιακά νοταριακά έγγραφα του δουκάτου του Αιγαίου και της τουρκοκρατίας (1472-1598 και 1702-1798)*, εκδ. Δήμητρα Π. Καραμπούλα – Γ. Ε. Ροδολάκης, Αθήνα 2012-2013 [= *Επετηρίς του Κέντρου Ερένης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου*, τ. 44, Παράρτημα 12], σ. 25-26, όπου και όλη η παλαιότερη βιβλιογραφία.

ευρέα περιθώρια ευελιξίας κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων τους, με σκοπό την καλύτερη εξυπηρέτηση του δημόσιου συμφέροντος και την εύρυθμη λειτουργία της διοίκησης, υπό την προϋπόθεση βέβαια ότι θα ενεργούσαν εντός του πλέγματος της νομιμότητας.⁵⁰ Η δυνατότητα αυτή επέτρεψε στους τελευταίους να συγκεντρώσουν ακόμα μεγαλύτερες εξουσίες και αντίστοιχα να αποδυναμώσουν τον ρόλο της τοπικής ελίτ στη διακυβέρνηση.

Σύμφωνα με την Εντολή που έλαβε ο Vittore Morosini, οι διοικητές είχαν την ευχέρεια να ζητούν τη γνώμη άλλου οργάνου οικειοθελώς πριν από την έκδοση διοικητικών πράξεων ή δικαστικών αποφάσεων, χωρίς ωστόσο να δεσμεύονται από αυτήν.⁵¹ Ήδη από τα πρώτα χρόνια της βενετικής κυριαρχίας, μαρτυρείται η λειτουργία ενός άτυπου συμβουλευτικού οργάνου, το οποίο υφίστατο ήδη από την εποχή των Φράγκων κυρίων και απαρτιζόταν από εξέχοντα μέλη της τοπικής κοινωνίας (*zentilomeni della terra*). Το όργανο αυτό συγκαλούνταν για να συζητήσει επί συγκεκριμένων προβλημάτων και είχε καταρχήν συμβουλευτικές και γνωμοδοτικές αρμοδιότητες,⁵² ενώ κατά καιρούς εξέδιδε και κοινές αποφάσεις με τον διοικητή της πόλης,⁵³ προοδευτικά όμως περιήλθε σε αδράνεια. Το καλοκαίρι του 1445 πρεσβεία του Ναυπλίου διαμαρτυρήθηκε, μεταξύ άλλων, για την απαξίωση της παλαιάς πρακτικής και ζήτησε η γνωμοδότηση των τοπικών ευγενών να γίνει υποχρεωτική για τους διοικητές πριν από τη λήψη αποφάσεων, επικαλούμενη τις καταστροφικές συνέπειες που είχαν παλαιότερα για τον τόπο οι μονομερείς ενέργειες

50. Για την άσκηση της διακριτικής εξουσίας (*arbitrium*) από τους διοικητές στον βενετοκρατούμενο ελληνικό χώρο, βλ. Cozzi, *ό.π.*, σ. 188 και 193. Αναφορικά με την *Tetraferma*, ο Cozzi (*στο ίδιο*, σ. 206-207, 215) σημειώνει ότι η Βενετία συμπεριλάμβανε τη συγκεκριμένη οδμή στις Εντολές των διοικητών ήσσοων πόλεων.

51. *Monumenta Peloponnesiaca*, *ό.π.*, αρ. 55, σ. 117, στ. 17-19.

52. C. N. Sathas, *Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au Moyen Âge*, τ. 4, [Μνημεία Ελληνικής Ιστορίας], Παρίσι 1882, σ. 188-189 (22 Ιουνίου 1445): «Item perchè alcune fià occorre in la dita città alcuni casi nuovi li quali può nuoxer e zovar i ditti cittadini come de le cosse appartien li confinanti al dito luogo et altri simili et in questi tal casi sempre si ha servado et dali primi Signori della Città et anche da alcuni Rectori de sentir l'opinion de' Zentilhomeni e pratiche del dito luogo, et per questo modo se salvava ogni inconveniente poteva occorrer [...]».

53. Sathas, *στο ίδιο*, τ. 2, Παρίσι 1881 αρ. 545, σ. 277 (2 Σεπτεμβρίου 1412): «[...] per consilium dicte terre captum et provisum fuerit [...]» και *στο ίδιο*, τ. 3, αρ. 854, σ. 278 (26 Φεβρουαρίου 1425): «[...] per consilium dicti loci fuerit provisum de ponendo certa onera et solvendo aliqua datia [...]». Οι μνείες για τη συμμετοχή του Συμβουλίου στη λήψη κοινών αποφάσεων με τη βενετική διοίκηση αφορούν την εποχή της θητείας του Ottaviano Bon, ο οποίος υπηρέτησε ως *podestà* του Ναυπλίου δύο φορές, το 1397 και το 1403, βλ. Kohl κ.ά., *The Rulers of Venice*, www.rulersofvenice.org (τελευταία πρόσβαση 14 Φεβρουαρίου 2016), εγγραφές 59429, 59078, 52432.

της διοίκησης, ειδικά κατά την τουρκική επιδρομή εναντίον του Άργους το 1397. Στο αίτημα των ευγενών για ενεργότερη συμμετοχή στη διακυβέρνηση του τόπου τους, η Σύγκλητος απάντησε με διπλωματικό τρόπο ότι το θέμα απέκειτο στη διακριτική ευχέρεια των διοικητών που αποστέλλονταν να διοικήσουν την πόλη και τους κατοίκους της «ad honorem et statum nostrum» με την ελπίδα ότι θα έκαναν το καθήκον τους.⁵⁴ Το Συμβούλιο, με την ίδια μορφή και λειτουργία, φαίνεται πως εξακολούθησε να συγκαλείται περιστασιακά μέχρι τα τέλη του 15ου αι. Τον Ιούλιο του 1451, το Collegio, ύστερα από αίτημα των κατοίκων, αποφάσισε να φορολογήσει εκτάκτως για μια πενταετία τον μισθό των υπαλλήλων, προκειμένου να ενισχυθεί το Ταμείο της πόλης και να συγκεντρωθούν χρήματα για την επισκευή των οχυρώσεων. Σε αυτό το πλαίσιο ζητήθηκε από τον podestà να συγκαλέσει σύσκεψη και να προτρέψει την κοινότητα του Ναυπλίου⁵⁵ να συνεργαστεί για την εφαρμογή του μέτρου, αναθέτοντας σε πολίτες (cives) που θα επέλεγε η ίδια, την παρακολούθηση των εισροών και των δαπανών που θα πραγματοποιούνταν.⁵⁶ Εξάλλου, από τις επιστολές (dispracci) που έστειλε στη Σύγκλητο ο Bartolomeo Minio, ο οποίος ανέλαβε τη διοίκηση του Ναυπλίου αμέσως μετά το τέλος του πρώτου βενετοτουρκικού πολέμου, μαθαίνουμε ότι το 1480 προσήλθε στις διαπραγματεύσεις με τους Οθωμανούς για τον καθορισμό των συνόρων στην Αργολίδα συνοδευόμενος από τους «σπουδαιότερους και ευφυέστερους» των πολιτών, αφού προηγουμένως είχε συνομιλήσει και συσχεφθεί μαζί τους.⁵⁷

Η επόμενη φορά που εμφανίζεται στις πηγές το Συμβούλιο, είναι στα μέσα της τρίτης δεκαετίας του 16ου αι., με διαφοροποιημένη κοινωνική –μάλλον

54. Sathas, *ό.π.*, τ. 4, σ. 188, στ. 44, σ. 189, στ. 1-23 (22 Ιουνίου 1445). Βλ. επίσης Παπαδία-Λάλα, *ό.π.*, σ. 185-186.

55. Η κοινότητα, θεωρητικά τουλάχιστον, ήταν ανοικτή για όλους τους κατοίκους του Ναυπλίου, αλλά στο εσωτερικό της επικρατούσαν άτυπες ιεραρχήσεις. Αρχικά, κυρίαρχο ρόλο στις λειτουργίες του σώματος είχαν λιγοστές ισχυρές οικογένειες ή ομάδες, οι οποίες εξέφραζαν τα συμφέροντα του ανώτερου κοινωνικού στρώματος των ευγενών/πολιτών. Η δύναμή τους άρχισε να περιορίζεται σταδιακά από τα μέσα του 15ου αι. και εξής λόγω της ενεργότερης συμμετοχής στις εργασίες του κοινοτικού σώματος δυναμικά ανερχόμενων και ανταγωνιστικών κοινωνικοοικονομικών ομάδων: populari, ετερόχθονες-νεήλυδες. Για τη σημασιοδότηση του όρου «ανοικτή κοινότητα», τη σύνθεση και τις λειτουργίες της κοινότητας του Ναυπλίου κατά την υπό εξέταση περίοδο, βλ. Παπαδία-Λάλα, *ό.π.*, σ. 44-45, 159-161, 180-190.

56. Τζαβάρα, *ό.π.*, σ. 66.

57. *The Greek Correspondence of Bartolomeo Minio*, *ό.π.*, σ. xvi, 26: «[...] tolte con mi tutte le scripture pertinentete a la caxon dei confini et juridition nostre et dei principali et più intelligenti cittadini con i quali primamente conferri et consultassemo quanto era necessario circha le raxon nostre [...]».

και αριθμητική— σύνθεση και αυτονομημένη λειτουργία. Σε αυτό συμμετείχαν πλέον 30 εκπρόσωποι του ανώτερου κοινωνικού στρώματος (*cittadini*) και ισάριθμα άτομα από το λαϊκό στρώμα της πόλης (*popolari*), τα οποία συνεδρίαζαν κεκλεισμένων των θυρών, χωρίς τη συμμετοχή των διοικητικών αρχών.⁵⁸ Τη διετία 1523-1524, ο διοικητής του Ναυπλίου Niccolò Giustinian⁵⁹ αποπειράθηκε να θέσει υπό τον έλεγχο του τη δραστηριότητα του οργάνου και να χειραγωγήσει τις αποφάσεις του, μεταβάλλοντας την ισορροπία δυνάμεων στο εσωτερικό του υπέρ των *popolari*. Ειδικότερα, πρότεινε, ελλείψει θεσμοθετημένου συμβουλίου στην πόλη, την αντικατάσταση του πολυμελούς σώματος από μια επιτροπή, αποτελούμενη από έξι *popolari* και πέντε *cittadini*, η οποία θα συγκαλείτο από τον διοικητή για να γνωμοδοτήσει σχετικά με θέματα σημαντικά, όπως ο επισιτισμός της πόλης. Ωστόσο, η προωθούμενη μεταρρύθμιση δεν βρήκε σύμφωνους τους δύο συμβούλους του διοικητή.⁶⁰ Στην Έκθεση (*Relazione*) που υπέβαλε με την ολοκλήρωση της θητείας του, τον Αύγουστο του 1525, ο Giustinian επανήλθε στο θέμα επισημαίνοντας την ανάγκη να καταργηθεί αυτή η «κακή συνήθεια» (*mala consuetudine*) αλλά και να τεθεί τέρμα στις μεθοδεύσεις φατριαστικών ομάδων, οι οποίες κατάφεραν να προωθούν τα «άδικα» αιτήματά τους συλλέγοντας υπογραφές από αγράμματα και απληροφόρητα άτομα. Δεν γνωρίζουμε αν τα μητροπολιτικά όργανα έδωσαν βαρύτητα στις συστάσεις του απερχόμενου διοικητή, άλλωστε είναι βέβαιο ότι με τους Τούρκους προ των πυλών άλλα θέματα είχαν προτεραιότητα. Ο αποκλεισμός του Giustinian από τις συνεδριάσεις,⁶¹ η προσπάθειά του να διχάσει το Συμβούλιο, αποδυναμώνοντας τους *cittadini*, οι καταγγελίες του περί φατριαστικής δράσης ορισμένων προσώπων, από τη μία, και η διχογνωμία στο εσωτερικό της τοπικής κυβέρνησης με αφορμή την πρόταση του διοικητή για αναμόρφωση της λειτουργίας του συμβουλίου, από την άλλη, δείχνουν ότι τα προβλήματα στη συνεργασία της βενετικής διοίκησης με τους ντόπιους την εποχή εκείνη οφείλονταν μάλλον σε προσωπικούς λόγους, και μάλιστα στην αντιπαλότητα του συγκεκριμένου διοικητή με την ελίτ

58. Sathas, *ό.π.*, τ. 6, Παρίσι 1885, σ. 245-246· Παπαδία-Λάλα, *ό.π.*, σ. 186-187.

59. Ο Giustinian εκλέχθηκε βάιλος και καπιτάνος (βλ. παρακάτω για το αξίωμα αυτό) στις 6 Ιουλίου του 1522 και πρέπει να ανέλαβε καθήκοντα προς το τέλος του έτους, περίπου την ίδια εποχή που έφτασε στη Βενετία ο Νικολάκης Catello ως εκπρόσωπος της κοινότητας του Ναυπλίου, Kohl κ.ά., *ό.π.*, εγγραφή 45192· Sathas, *ό.π.*, τ. 6, σ. 220.

60. Για τη θέσπιση του αξιώματος των συμβούλων της διοίκησης, βλ. παρακάτω.

61. Στην πρεσβεία που απέστειλε η κοινότητα τον Δεκέμβριο του 1522, γίνεται λόγος για ένα 50μελές Συμβούλιο (με ισομερή εκπροσώπηση των *cittadini* και των *popolari*), το οποίο θα συνεδρίαζε παρουσία της τοπικής διοίκησης (*Regimento*), βλ. Sathas, *ό.π.*, τ. 6, σ. 222. Με βάση την παραπάνω πληροφορία, μπορεί εύλογα να υποτεθεί ότι το Συμβούλιο δεν είχε εξαρχής την πρόθεση να αποκλείσει τη διοίκηση από τις συνεδριάσεις.

της περιοχής ή, πιθανότερο, με ορισμένα ισχυρά μέλη της. Δεν είναι τυχαίο ότι ο διάδοχος του Bernardo Contarini όχι μόνο δεν αντιμετώπισε παρόμοιες δυσκολίες, αλλά στην Έκθεσή του προς τη Σύγκλητο, δύο χρόνια αργότερα, εξέφρασε τη βεβαιότητά του για την αφοσίωση του συνόλου του πληθυσμού ([...] *quella università tutta, si cittadini come popolari, et Strathioti* [...]), παρά τις εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες μέσα στις οποίες διαβιούσε, χωρίς να κρύψει τη βαθιά εκτίμηση και τον σεβασμό που έτρεφε γι' αυτόν.⁶²

Έχει διαπιστωθεί ότι η κεντρική εξουσία γενικά προσπαθούσε να εξισορροπεί τις εντάσεις που δημιουργούνταν στις σχέσεις των κατά τόπους βενετικών αρχών με την κοινωνία των κτήσεων και να αμβλύνει τους ανταγωνισμούς μεταξύ των διάφορων κοινωνικών ομάδων, τους οποίους στην πραγματικότητα τις περισσότερες φορές είχε τροφοδοτήσει η ίδια με την πολιτική της. Η παραβίαση των συμπεφωνημένων και η καταστρατήγηση των κατοχυρωμένων δικαιωμάτων των υπηκόων από τους τοπικούς Βενετούς αξιωματούχους, είτε κατά την εκτέλεση και εφαρμογή κυβερνητικών αποφάσεων που εξυπηρετούσαν συγκεκριμένες κάθε φορά πολιτικές σκοπιμότητες είτε κατά την άσκηση ή και την κατάχρηση της διακριτικής εξουσίας που τους είχε παραχωρηθεί, αποτελούσαν τις συνηθέστερες αιτίες τριβών και δυσαρέσκειας με τη διοίκηση.⁶³

Ανάλογα προβλήματα παρατηρούνται και στην Αργολίδα. Μια από τις δεσμεύσεις της Βενετίας απέναντι στην τοπική κοινωνία, όπως έχει ήδη αναφερθεί, ήταν ότι θα διατηρούσε το προϋπάρχον δημοσιονομικό και φορολογικό πλαίσιο. Ωστόσο, οι νέες δημοσιονομικές ανάγκες που προέκυψαν ήδη από τα τέλη του 14ου αι. εξαιτίας της διοικητικής μεταρρύθμισης και των αυξημένων αμυντικών δαπανών, την οδήγησαν σε επαναδιαπραγμάτευση των φορολογικών υποχρεώσεων των υπηκόων. Την αρχική διαπραγμάτευση, καθώς και την αναδιαπραγμάτευση της φορολογίας με τις βενετικές αρχές, ανέλαβαν για λογαριασμό του συνόλου του πληθυσμού οι προνομιούχοι πολίτες του Ναυπλίου, οι οποίοι συναίνεσαν υπό όρους στην επιβολή έκτακτων φόρων. Στα κείμενα των πρεσβειών του 15ου αι. η αναφορά στις υποσχέσεις και τις υποχρεώσεις της κυριάρχου ως προς τη φορολογία είναι σχεδόν συνεχής και πάντοτε σε συνάρτηση με το οχυρωματικό πρόγραμμα.⁶⁴ Το βασικό επιχείρημα

62. Sathas, *ό.π.*, τ. 6, σ. 247-248.

63. Για την εξισορροπητική πολιτική που ακολουθούσε η Βενετία, βλ. γενικά Monique O'Connell, *Men of Empire. Power and Negotiation in Venice's Maritime State*, Βαλτιμόρη 2009, σ. 117, και ειδικότερα, για τα ιόνια νησιά ενδεικτικά, βλ. Έλλη Γιωτοπούλου-Σισιλιάνου, *Πρεσβείες της βενετοκρατούμενης Κέρκυρας (16ος-18ος αι.)*. Πηγή για σχεδίασμα ανασύνθεσης της εποχής, Γ.Α.Κ. – Αρχαία Νομού Κέρκυρας, Αθήνα 2002, σ. 52-53· Δ. Αρβανιτάκης, «Η Ζάκυνθος κατά το πρώτο μισό του 16ου αιώνα», *Τα Ιστορικά* 20/39 (2003), σ. 347 κ.ε.

64. Για τον θεσμό των πρεσβειών, βλ. Παπαδία-Λάλα, *ό.π.*, passim και O'Connell, *ό.π.*, σ. 116-117, 124-128.

που πρόβαλαν οι εκπρόσωποι της κοινότητας, ήταν ότι οι καθυστερήσεις στην ολοκλήρωση των οχυρωματικών έργων οφείλονταν στην παραβίαση της ιεράρχησης των δημόσιων δαπανών, που είχε συμφωνηθεί, υπαινισσόμενοι ότι η κυρίαρχος αδυνατούσε να εκπληρώσει τη θεμελιώδη δέσμευσή της για την παροχή προστασίας. Η ναυπλιακή κοινότητα χρησιμοποίησε το επιχείρημα αυτό επανειλημμένα ως μέσο πίεσης για την προώθηση διαφορετικών κάθε φορά αιτημάτων, τα οποία η Βενετία φρόντιζε κατά κανόνα να ικανοποιεί, στον βαθμό βέβαια που αυτά δεν έθιγαν τα κρατικά συμφέροντα.

Μετά τη διοικητική συνένωση το 1399, η ενοποίηση των Ταμείων των δύο πόλεων, σε συνδυασμό με την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής, συντέλεσαν στην ανάκαμψη των δημόσιων οικονομικών της κτήσης.⁶⁵ Η βενετική διοίκηση του Ναυπλίου αντλούσε έσοδα από τη φορολογία, έμμεση και άμεση, τα οποία της επέτρεπαν να έχει σχετική οικονομική αυτοτέλεια. Στις αρχές του 15ου αι., τα έσοδα του τοπικού Ταμείου όχι μόνο επαρκούσαν για να εξυπηρετηθούν όλες οι υποχρεώσεις του δημοσίου, αλλά υπήρχε και πλεόνασμα, το οποίο κυμαινόταν μεταξύ 8.000 και 14.000 υπερπύρων. Το ποσό αυτό δεν παρέμενε ως αποθεματικό στο Ναύπλιο, αλλά διοχετευόταν, κατά την πάγια πρακτική της Βενετίας, στη μητρόπολη και τις κτήσεις για τις ευρύτερες ανάγκες του κράτους.⁶⁶ Τα δημοσιονομικά έσοδα προορίζονταν για την κάλυψη των τακτικών δαπανών, δηλαδή τη μισθοδοσία του *podestà*, των αξιωματούχων και του υπαλληλικού προσωπικού της τοπικής διοίκησης, καθώς και των στρατιωτικών σωμάτων που φρουρούσαν την πόλη του Ναυπλίου και τα κάστρα της περιφέρειας.⁶⁷ Παρότι η Αργολίδα γνώρισε σχετική ηρεμία τις πρώτες δεκαετίες

65. Τζαβάρα, *ό.π.*, σ. 42. Βλ. επίσης, Κονδύλης, *Το Ναύπλιο*, *ό.π.*, σ. 221.

66. Sathas, *ό.π.*, τ. 2, Παρίσι 1881, αρ. 466, σ. 223 (21 Μαρτίου 1409), αρ. 545, σ. 277 (2 Σεπτεμβρίου 1412), αρ. 547, σ. 279 (14 Ιανουαρίου 1412): *στο ίδιο*, τ. 3, αρ. 614, σ. 61 (26 Ιουνίου 1414), αρ. 618, σ. 66 (19 Ιουλίου 1414). Βλ., επίσης, Κονδύλης, *Το Ναύπλιο*, *ό.π.*, σ. 221-222.

67. «Per la inclita Signoria fo impromeso ai cittadini del dito luogo de observar li suoi privilegi, pratiche et consuetudine, come ab antiquo se observava et in quali niente innovar, mo è che per licitadini del dito luogo fosse consentido che si deovesse metter certi datii, dei quali se possa chavar certa somma di denari, cum condicion che da quelli se dovesse pagar el slario del podestà e soldadi messi per la guardia alla detta Citta et i officiali usati [...]», Sathas, *ό.π.*, τ. 4, σ. 187, στ. 6-11 (22 Ιουνίου 1445). Το σχετικό χωρίο της πρεσβείας της κοινότητας του Ναυπλίου, της 22ας Ιουνίου 1445, επαναλαμβάνεται ελαφρά παραλλαγμένο στην πρεσβεία του 1459: «[...] che per i vostri suditi et citadini de Napoli di Romania fosse messo alcuni daciai et gabelle de certa summa de danati con condicion che de la dita summa se dovesse pagar lo regimento et li soldadi del castello et le altre spexe necessarie che ab antico solevano esser in lo dito luogo [...]», ASV, Senato Mar, reg. 6, φ. 148v (10 Δεκεμβρίου 1459), και στην πρεσβεία του 1485: «[...] cum condi-

του 15ου αι., οι περιστασιακές συμπλοκές με τους Βυζαντινούς, η διαρκής παρουσία πειρατών στη θάλασσα και, αργότερα, οι επιδρομές των Αλβανών και των Τούρκων στην ύπαιθρο συνέβαλαν στη δημιουργία συνθηκών μόνιμης ανασφάλειας. Η Βενετία, στο πλαίσιο της υπόσχεσης που είχε δώσει στον ντόπιο πληθυσμό, και με απώτερο στόχο την εξυπηρέτηση των σκοπών της αποικιακής της πολιτικής, από νωρίς έλαβε μέτρα για την επισκευή και την επέκταση των υφιστάμενων οχυρώσεων του Ναυπλίου. Ωστόσο, η εκτέλεση των οχυρωματικών έργων έγινε τμηματικά, με μεγάλες καθυστερήσεις, και, στην αρχή τουλάχιστον, χωρίς συγκροτημένο σχεδιασμό, επισύροντας τη δυσαρέσκεια των κατοίκων που είχαν κληθεί να επωμιστούν το οικονομικό βάρος.

Στις αρχές του 15ου αι., ο διοικητής του Ναυπλίου Ottaviano Bon, στο πλαίσιο της συστηματικής προσπάθειας που κατέβαλλε για την ανασυγκρότηση και την αμυντική θωράκιση της Αργολίδας, εξασφάλισε τη συγκατάθεση των κατοίκων για την επιβολή έκτακτων φόρων, προκειμένου να χρηματοδοτηθούν η επισκευή των οχυρώσεων του Ναυπλίου και άλλα έργα υποδομής, υποσχόμενος σε αντάλλαγμα τη μελλοντική απαλλαγή τους από την υποχρέωση καταβολής του *vigilatic(h)o*, ενός φόρου για τη φρούρηση του Κάστρου (ύψους 744 υπερπύρων ετησίως). Μια δεκαετία περίπου αργότερα, το 1412, οι κάτοικοι προσέφυγαν στη μητρόπολη παραπονούμενοι ότι, παρά τις υποσχέσεις που είχαν λάβει, ούτε οι εργασίες οχύρωσης είχαν ολοκληρωθεί ούτε ο εν λόγω φόρος είχε καταργηθεί, ενώ οι υποχρεώσεις τους προς το κράτος από την τακτική και έκτακτη φορολογία έφταναν τα 13.000 υπέρπυρα τον χρόνο. Η διευρυμένη Σύγκλητος, αφού διασταύρωσε τις πληροφορίες, αποδέχθηκε ότι τα αιτήματα των Ναυπλιωτών ήταν δίκαια και έσπευσε να «τους ικανοποιήσει ευγενικά για την τιμή της κυριαρχίας της».⁶⁸ Γύρω στα 1424 η κοινότητα του Ναυπλίου ζήτησε και πάλι την παρέμβαση του κέντρου, γιατί ο *podestà* Nicolò Baseggio είχε υποχρεώσει τους πολίτες να προσφέρουν αγγαρείες στα οχυρωματικά έργα.⁶⁹ Και σε αυτή την περίπτωση η Σύγκλητος συντάχθηκε με τους υπηκόους: απαγόρευσε την επιβολή αγγαρικής εργασίας για την επισκευή των οχυρώσεων και διέταξε τους διοικητές στο εξής να συμμορφώνονται με τις προηγούμενες αποφάσεις της.⁷⁰

cion che de quelli fosse pagadi i magnifici Rectori nostri de questo loco, et altri officiali usitadi», Sathas, *ό.π.*, τ. 4, σ. 191, στ. 21-25 (5 Σεπτεμβρίου 1485).

68. Sathas, *ό.π.*, τ. 2, αρ. 545, σ. 277-278 (2 Σεπτεμβρίου 1412). Διοικητής την περίοδο εκείνη ήταν ο Morbasano Polani, βλ. Kohl κ.ά., *ό.π.*, εγγραφή 52436.

69. Τα αιτήματα της πρεσβείας μάς είναι γνωστά από την επιστολή που έστειλε η Σύγκλητος στον *podestà* του Ναυπλίου, προκειμένου να του κοινοποιήσει τις απαντήσεις της σε αυτά. Στο μεταξύ τον Baseggio είχε διαδεχθεί ο Marco Zen, βλ. Kohl κ.ά., *ό.π.*, εγγραφές 52441 και 52442. Sathas, *ό.π.*, τ. 3, αρ. 854, σ. 278 (26 Φεβρουαρίου 1425).

70. Εξάλλου, ανταποκρινόμενη σε άλλο αίτημα της ίδιας πρεσβείας, διαμήνυσε στους

Η διαχείριση των δημόσιων δαπανών θα αποτελέσει, λίγο πριν από τα μέσα του αιώνα, τη θρυαλλίδα για την εκδήλωση οξύτερων αντιπαραθέσεων και συγκρούσεων μεταξύ της βενετικής διοίκησης και της ναυπλιακής κοινότητας, με κυματοειδείς επιπτώσεις στο εσωτερικό της τοπικής κοινωνίας. Οι συγκρούσεις αυτές θα μεταφερθούν ανάμεσα σε ομάδες της τοπικής κοινωνίας, προκαλώντας διχασμό στην προσπάθεια κάθε ομάδας να διεκδικήσει για τον εαυτό της προνόμια στη συμμετοχή στον διοικητικό μηχανισμό.

Η εικόνα που έχουμε για τη δομή του διοικητικού μηχανισμού είναι αρκετά συγκεκριμένη πριν από τα τέλη του 15ου αι., λόγω έλλειψης πληροφοριών. Τα αξιώματα και οι υπαλληλικές θέσεις απονέμονταν κατά κύριο λόγο από τους τοπικούς διοικητές, εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις, όπου τους υπαλλήλους διορίζει η ίδια η Βενετία. Παρά την αρχική πρόθεση της μητρόπολης, ο αριθμός των ατόμων που απασχολούνταν στην τοπική διοίκηση, δεν στάθηκε δυνατό να περιοριστεί, καθώς με την εδραίωση της κυριαρχίας και την οικονομική ανάπτυξη δημιουργήθηκαν νέες γραφειοκρατικές ανάγκες που οδήγησαν στην επαύξηση του δημόσιου τομέα.⁷¹

διοικητές να μην επιφέρουν καμία μεταβολή στο ειδικό καθεστώς φοροαπαλλαγών που ίσχυε για ορισμένες οικίες από την εποχή των Φράγκων κυρίων. Δύο χρόνια αργότερα, ωστόσο, ο αντιπρόσωπος της κοινότητας Giovanni Catello επέστρεψε στη Βενετία διαμαρτυρόμενος ότι ο διοικητής αποφάσισε αυθαίρετα την άρση της φοροαπαλλαγής των εν λόγω ακινήτων σε περίπτωση πώλησης ή μεταβίβασης, βλ. Sathas, *ό.π.*, τ. 3, Παρίσι 1882, αρ. 904, σ. 320 (28 Μαρτίου 1426).

71. Για τα αξιώματα της διοίκησης, βλ. πρόχειρα Κονδύλης, *Το Ναύπλιο*, *ό.π.*, σ. 62-95, με επιφύλαξη ως προς τις χρονολογίες. Τα σημαντικότερα αξιώματα στο Ναύπλιο ήταν αυτό του θησαυροφύλακα (thesaurarius), δηλαδή του υπευθύνου της οικονομικής υπηρεσίας, του καστελλάνου της πόλης (castellanus) και του γραμματέα (cancellarius). Στο αξίωμα του λιμενάρχη (admiratus) διορίζονταν εξ αρχής Βενετοί πατρίκιοι, εκλεγόμενοι από το Μεγάλο Συμβούλιο, βλ. παραπάνω υποσ. 36. Ορισμένα από τα στρατιωτικά αξιώματα της διοίκησης του Άργους διατηρήθηκαν μετά την ένωση της πόλης με το Ναύπλιο, όπως του καπιτάνου και του καστελλάνου καθώς και αυτό του καστελλάνου του Κιβερίου. Εξάλλου, γύρω στα 1427 θεσπίστηκε και θέση δευτέρου καστελλάνου στο Άργος. Η θέση του καστελλάνου του Κιβερίου αρχικά προοριζόταν για Βενετούς της μητρόπολης, αλλά τον 15ο αι. απονέμεται σε Βενετούς της κτήσης και σε εγχώριους, βλ. αντίστοιχα A.S.V., Senato Mar, reg. 4, φ. 163r (16 Δεκεμβρίου 1452) και Thiriet, *Régestes des délibérations*, *ό.π.*, τ. 3, 1431-1463, Παρίσι – Χάγη 1961, αρ. 2906, σ. 180 (επιτομή της απόφασης)· Τζαβάρα, *ό.π.*, σ. 46 (1426, Μανόλης Καματερός). Μέλη της τοπικής κοινωνίας, Λατίνοι και Έλληνες, κατείχαν την ίδια περίοδο τα αξιώματα του καπιτάνου (1423, Fiorin de Nasin, βλ. Angeliki Tzavara, «Devozione, violenza e uva passa. Le famiglie di Murmuris e Catello nella Naulplion del XV secolo», *I Greci durante la venetocrazia: Uomini, spazio, idee (XIII-XVIII sec.)*. *Atti del Convegno Internazionale di Studi, Venezia, 3-7 dicembre 2007*, επιμ. Χρύσα Μαλτέζου – Αγγελική Τζαβάρα – Δέσποινα Βλάσση, Βενετία 2009, σ. 600 και Τζαβάρα,

Το 1438, με πρεσβεία που έστειλε στη Βενετία, η ναυπλιακή κοινότητα έθιξε ένα νέο ζήτημα: αυτό της διείσδυσης στον διοικητικό μηχανισμό νεήλυδων. Ειδικότερα, οι Ναυπλιώτες διαμαρτυρήθηκαν ότι οι Βενετοί διοικητές διόριζαν «ξένους» σε υπαλληλικές θέσεις, γεγονός που συνιστούσε παραβίαση των παλαιών συνηθειών, και πέτυχαν η εντοπιότητα να αποτελεί στο εξής κριτήριο για την πρόσβαση στη διοίκηση. Με άλλο αίτημά τους, εξάλλου, εξασφάλισαν να απονέμεται αποκλειστικά σε εγχωρίους, που κατείχαν ήδη αξίωμα ή έμμισθη θέση, το αξίωμα του δικαστή (τρεις συνολικά, που συγκροτούσαν το κατώτερο τοπικό δικαστήριο).⁷² Όμως, παρά τις διαβεβαιώσεις της Συγκλήτου ότι θα μεριμνούσε για τη διατήρηση του αποκλειστικού δικαιώματος πρόσβασης του εγχωρίου πληθυσμού στην τοπική διοίκηση, οι διορισμοί «ξένων» φαίνεται ότι εξακολούθησαν.

Οι σχέσεις της κοινότητας με τις βενετικές αρχές εισήλθαν σε τροχιά έντασης μετά το 1442, λόγω της προώθησης από τη μητρόπολη διοικητικών μεταρρυθμίσεων με γνώμονα όχι τις ανάγκες του τόπου αλλά την εξυπηρέτηση των συμφερόντων των δικών της πατρικίων. Η ραγδαία αύξηση των μελών του Μεγάλου Συμβουλίου εξαιτίας της δημογραφικής ανόδου που σημειώθηκε στη Βενετία κατά τον 15ο αι. και της στροφής των φτωχότερων, ιδιαίτερα, πατρικίων στην ενασχόληση με την πολιτική ζωή ως μέσο βιοπορισμού, είχε ως συνέπεια την αύξηση της ζήτησης για κρατικά αξιώματα. Προκειμένου να ικανοποιήσει τις νέες ανάγκες που είχαν ανακύψει, το Μεγάλο Συμβούλιο προχώρησε στη δημιουργία μιας σειράς –ιεραρχικά υποδεέστερων– αξιωμάτων στις διοικήσεις του Κράτους της Θάλασσας.⁷³ Σε αυτό το πλαίσιο, το 1442 ανασυστάθηκε η θέση του διοικητή του Άργους (rector Argos), με περιορισμένες όμως εξουσίες, σε σύγκριση με εκείνες των προκατόχων του, και με κατά πολύ μικρότερο μισθό.⁷⁴

ό.π., σ. 45) και των δύο καστελλάνων στο Άργος (1426-1428, Nicolò Chalandrino ή della Moneda, Guielmo Safivida, Καταλανός, Μανόλης Καματερός, βλ. Τζαβάρα, ό.π., σ. 46).

72. Sathas, ό.π., τ. 3, αρ. 1040, σ. 444, στ. 22-33 και τ. 4, σ. 200. Το αξίωμα των τριών δικαστών θεσπίστηκε το 1436 από τον διοικητή Marino Contarini. Το κατώτερο τοπικό δικαστήριο είχε δικαιοδοσία για την εκδίκαση υποθέσεων με αντικείμενο αξίας μέχρι 100 υπερπύρων, βλ. Παπαδία-Λάλα, ό.π., σ. 189.

73. A.S.V., Maggior Consiglio, Ursa, φ. 142v-143r (π.αρ. 136v-137r) (15 Ιουνίου 1442). Η ίδια απόφαση βρίσκεται και στη σειρά Avogaria di Comun, Deliberazioni Maggior Consiglio, reg. Liber Spiritus 25-28 (1416-1442), φ. 97r (π.αρ. 109r). Βλ., επίσης, O'Connell, ό.π., σ. 163.

74. Ο μισθός του podestà και capitano του Άργους το 1394 ήταν 70 λίρες de grossi (= 700 δουκάτα), ενώ του réctora του Άργους μόλις 250 δουκάτα, βλ. *Monumenta Peloponnesiaca*, ό.π., αρ. 156, σ. 307, στ. 41-45 (27 Αυγούστου 1394) και A.S.V., Maggior Consiglio, Ursa, φ. 142v.

Ο ρέκτορας του Άργους, η θητεία του οποίου θα ήταν διετής, είχε αρμοδιότητα να εκδικάζει προσφυγές σε πρώτο βαθμό, αλλά διοικητικά και οικονομικά υπαγόταν στο Ναύπλιο.⁷⁵ Για την εκδίκαση εφέσεων κατά αποφάσεων τόσο του αστικού όσο και του ποινικού δικαίου αρμόδιος θα ήταν ο *podestà* του Ναυπλίου, με εξαίρεση τα ποινικά αδικήματα που επέσυραν ποινές θανάτου ή ακρωτηριασμού. Το Ταμείο του Ναυπλίου θα ήταν υπεύθυνο για τη μισθοδοσία του νέου αξιωματούχου καθώς και για το μίσθωμα της κατοικίας του.⁷⁶ Με την ίδια απόφαση η θέση του ταμιά του Ναυπλίου (*camerarius Neapolis Romanie*) ανατέθηκε σε Βενετό πατρίκιο εκλεγόμενο από το Μεγάλο Συμβούλιο, με διετή θητεία και μισθό 200 δουκάτα τον χρόνο. Ο αξιωματούχος θα ασκούσε παράλληλα και καθήκοντα *supracomitus* στη γαλέρα του Ναυπλίου, τις περιόδους που αυτή θα εξοπλιζόταν, με ημερήσια αντιμισθία για αυτόν και τον υπηρέτη του καθώς και με καταβολή των εξόδων κίνησης. Επίσης, θα του παρεχόταν ενδιαίτημα σε ένα από τα κτήρια του δημοσίου, στον βούργο της πόλης, ή το αντίστοιχο ενοίκιο. Τέλος, προβλεπόταν ότι με την άφιξη του Βενετού πατρικίου στο Ναύπλιο ο αξιωματούχος που είχε αρμοδιότητες ταμιά μέχρι τότε, θα παύοταν και θα αναλάμβανε καθήκοντα «*scriba camere ad scontrum*» (εισπράκτορα).⁷⁷

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι η αύξηση του κόστους της μισθοδοσίας του διοικητικού προσωπικού, την οποία επέφεραν οι διοικητικές αλλαγές, θα επιβάρυνε σημαντικά τα δημοσιονομικά της κτήσης. Πέρα όμως από τις επιπτώσεις, τις οποίες συνεπαγόταν η δημιουργία των νέων θέσεων για τα δημόσια οικονομικά, η ανάθεση του αξιώματος του ταμιά σε Βενετούς

75. Στη συγκεκριμένη απόφαση δεν διευκρινίζεται ποια θα ήταν η διοικητική σχέση μεταξύ Άργους και Ναυπλίου, ωστόσο η οικονομική εξάρτηση του πρώτου από το δεύτερο προκύπτει από άλλες μαρτυρίες. Οι διοικητικές αρμοδιότητες και ο ρόλος του ρέκτορα του Άργους ουσιαστικά αποσαφηνίστηκαν την περίοδο 1451-1452, βλ. παρακάτω.

76. A.S.V., *Maggior Consiglio, Deliberazioni*, reg. 2 (Ursa), φ. 142v-143r (π.αρ. 136v-137r) (15 Ιουνίου 1442), 147r (π.αρ. 141r) (1 Ιανουαρίου 1443).

77. A.S.V., *Maggior Consiglio, Deliberazioni*, reg. 2 (Ursa), φ. 143r (π.αρ. 137r) (15 Ιουνίου 1442), 145r (π.αρ. 139r) (16 Σεπτεμβρίου 1442). Βλ., επίσης, O'Connell, *ό.π.*, σ. 163, 164, υποσ. ρ. Εξάλλου, με βάση τους καταλόγους των αξιωματούχων της σειράς *Segretario alle voci*, από το 1442 έως το 1447 εκλέγονται στο Ναύπλιο δύο σύμβουλοι του διοικητή και το 1450 ένας, βλ. O'Connell, *ό.π.*, σ. 163 και Kohl κ.ά., *ό.π.*, εγγραφές 16373, 16374, 16375, 16376, 16377, 16378, 16379, 16380. Ωστόσο, το θέμα χρήζει περαιτέρω διερεύνησης, γιατί η παρουσία τους στο Ναύπλιο την περίοδο αυτή δεν επιβεβαιώνεται από άλλες πηγές. Ο Κονδύλης (*Το Ναύπλιο*, *ό.π.*, σ. 78) αναφέρει ότι ο Iacopo Zane ήταν σύμβουλος στο Ναύπλιο το 1462. Πρόκειται όμως για λάθος παρανόησης: ο Zane δεν ήταν *consiliarius Neapolis Romanie*, αλλά *consul Neapolis*, δηλαδή πρόξενος στη Νάπολη (A.S.V., *Senato Mar*, reg. 7, φ. 92v).

της μητρόπολης και η υποβάθμιση του μέχρι τότε υπευθύνου της οικονομικής υπηρεσίας σε «γραφέα» έπληττε σοβαρά το γόητρο και τη δύναμη της τοπικής ελίτ, αφού από τις τάξεις της προέρχονταν έως τότε οι επικεφαλής της υπηρεσίας. Η συγκεκριμένη απόφαση έθιγε ευθέως τα συμφέροντα του Giovanni Catello, γόνου μιας από τις ισχυρότερες οικογένειες του Ναυπλίου, ο οποίος κατείχε το αξίωμα του θησαυροφύλακα από το 1435.⁷⁸ Η σικελικής καταγωγής οικογένεια των Catello, όπως έχει καταδείξει η Αγγελική Τζαβάρα, ανήκε στην παλαιά αριστοκρατία του Πριγκιπάτου.⁷⁹ Εγκατεστημένη από τα τέλη του 13ου αι. στο Ναύπλιο, κατείχε φεουδαρχικές γαίες στην Αργολίδα και είχε δυναμική παρουσία στο εμπόριο εξαγωγής σταφίδας και σύκων με τη Βενετία. Τα μέλη της είχαν ενεργό ρόλο στον δημόσιο βίο του τόπου ως εκπρόσωποι της ναυπλιακής κοινότητας στη μητρόπολη, ως επικεφαλής του ορθόδοξου κλήρου και, πρωτίστως, κατέχοντας το αξίωμα του θησαυροφύλακα, το οποίο νέμονταν ήδη από την εποχή των d'Enghien και συνέχισαν να το μονοπωλούν μέχρι το 1442, σε πείσμα των δυσκολιών ή των προσκομμάτων που ενδεχομένως έθεταν οι βενετικές αρχές κατά περιόδους.⁸⁰ Η θέση προ-

78. Tzavara, *ό.π.*, σ. 601-604 και Τζαβάρα, *ό.π.*, σ. 47, υποσ. 36.

79. Για την οικογένεια Catello, βλ. Tzavara, *ό.π.*, σ. 597-611, όπου και η παλαιότερη βιβλιογραφία.

80. Σύμφωνα με τον Jacoby, *La Féodalité*, *ό.π.*, σ. 218, το αξίωμα ήταν κληρονομικό. Ωστόσο, το 1396, ύστερα από σχετική πρόταση του podestà του Ναυπλίου, η Σύγκλητος προέκρινε ότι ο Nicolaus Catello έπρεπε να παυθεί από τη θέση του θησαυροφύλακα για λόγους εξοικονόμησης χρημάτων και οι αρμοδιότητές του να ανατεθούν στον massarius Donato de Zeno. Η αρχική σκέψη ήταν να καταργηθεί η θέση μετά τον θάνατο του Catello, ο οποίος πρέπει να ήταν άρρωστος ή πολύ ηλικιωμένος εκείνη την εποχή, καθώς ο θάνατός του θεωρούνταν επικείμενος, βλ. A.S.V., Senato Misti, reg. 43, φ. 138r (22 Ιουνίου 1396). Από το 1427 και εξής η εκλογή του αξιωματούχου γινόταν με τη διαδικασία της proba από το Συμβούλιο των Σαράντα στη Βενετία, βλ. A.S.V., Collegio, Notatorio, reg. 6, φ. 43r (π.αρ. 42r) (14 Νοεμβρίου 1427) και Thiriet, *Délibérations*, *ό.π.*, τ. 2, (1364-1463), Παρίσι – Χάγη 1971, αρ. 1311, σ. 159 (επιτομή της απόφασης). Πρβλ. Κονδύλης, *Το Ναύπλιο*, *ό.π.*, σ. 85. Η αλλαγή στη διαδικασία της επιλογής του αξιωματούχου έγινε κατόπιν πρότασης του τότε podestà Bernardo da Mosto, πιθανώς σε μια προσπάθεια να το αποσπάσει από την εγχώρια ελίτ, και ειδικά από την οικογένεια Catello, με την οποία φαίνεται ότι ο Βενετός διοικητής είχε αντιπαλότητα. Η νέα εκλογική διαδικασία ανέδειξε στο αξίωμα του θησαυροφύλακα τον Giovanni Catello του Leone. Όμως ένα χρόνο αργότερα ο διεφθαρμένος podestà τον έπαυσε από τη θέση. Ο Giovanni δικαιώθηκε τον Αύγουστο του 1429 από τους avogadori di Comun, αλλά στο μεταξύ είχε πεθάνει, βλ. Tzavara, *ό.π.*, σ. 603. Έτσι, τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους εκλέχθηκε στη θέση του ο Βενετός Giovanni Cavazza του Michele, βλ. A.S.V., Collegio, Notatorio, reg. 6, φ. 71v (π.αρ. 70v) και Thiriet, *στο ίδιο*, αρ. 1323, σ. 161 (επιτομή της απόφασης). Για την παρουσία της οικογένειας Cavazza στο Ναύπλιο, βλ. A. Lutrell, «The Latins of Argos and Nauplia: 1311-1394»,

σπόριζε κύρος και κοινωνική αίγλη στους εκάστοτε κατόχους της αλλά και οικονομικά οφέλη. Μέσω αυτής, άλλωστε, ασκούσαν προνομιακό έλεγχο στη δημοσιονομική διαχείριση της κτήσης, στον φοροεισπρακτικό μηχανισμό, στη διαδικασία παραχώρησης των γαιών του δημοσίου, φεουδαρχικών και μη, και στους πλειστηριασμούς των αγροτικών προϊόντων, που διενεργούσαν οι διοικητές. Κάτω από αυτούς τους όρους αναμενόμενο ήταν να υπάρξουν αντιδράσεις.

Πράγματι, η αντίδραση της ναυπλιακής κοινότητας στις επιβεβλημένες από το κέντρο αλλαγές εκδηλώθηκε λίγο αργότερα, με την προαναφερθείσα πρεσβεία του 1445.⁸¹ Τα τρία από τα επτά μέλη της κοινοτικής αντιπροσωπίας, των οποίων γνωρίζουμε τα ονόματα, ήταν ο Giovanni Catello, ο Natalino Μούρμουρης, μέλος μιας επίσης ισχυρής παλαιάς βυζαντινής οικογένειας του Άργους, που είχε συγγενικούς και εμπορικούς δεσμούς με την οικογένεια Catello, και ο Φράγκος Giovanni Anseleto.⁸² Οι πρέσβεις, αφού υπενθύμισαν στη μητρόπολη τη «δέσμευσή» της αναφορικά με το ύψος και την κατανομή των δημόσιων δαπανών, διαμαρτυρήθηκαν ότι η πρόσληψη ατόμων σε διοικητικές θέσεις με υπέρογκες αμοιβές είχε εκτινάξει στα ύψη το κόστος της μισθοδοσίας, με συνέπεια να μην περισσεύουν χρήματα για οχρωματικά έργα και η πόλη να είναι εκτεθειμένη από στεριά και θάλασσα («perche si può dir essi in la bocca de Iovi»). Παράλληλα, κατήγγειλαν ότι αξιώματα, θεσπισμένα από παλαιά, είχαν αφαιρεθεί από πολίτες του Ναυπλίου, στους οποίους ανήκαν δικαιωματικά, για να δοθούν σε «μη δικαιούχους» αντί μεγαλύτερων απολαβών, γεγονός που συνιστούσε κατάφωρη παραβίαση των προνομίων των πολιτών. Κύριο αίτημα των Ναυπλιωτών ήταν η κατάργηση των περιττών, όπως ισχυρίζονταν, θέσεων που είχαν πρόσφατα θεσπιστεί από την κεντρική κυβέρνηση και ορισμένους τοπικούς διοικητές επιφέροντας πρόσθετη επιβάρυνση στα δημόσια οικονομικά της κτήσης. Εξάλλου, επανερχόμενοι στο θέμα της απονομής υπαλληλικών θέσεων σε «μη δικαιούχους», που είχε θίξει η πρεσβεία του 1438, ζητούσαν να μην απονέμονται σε «ζένους» και «ποπολάρους» αξιώματα με θητεία ισόβια ή ορισμένου χρόνου, τα οποία πα-

Papers of the British School at Rome 34 (1966), σ. 54, υποσ. 148: Wright, «The Wooden Towns of the Stato da Mar», *ό.π.*, σ. 167. Τον Ιούνιο του 1431 το μητροπολιτικό όργανο εξέλεξε στη θέση του θησαυροφύλακα τον Cristoforo Venier, γιο του ser Nicolai Sancte Marine, λόγω του θανάτου του Cavazza, βλ. A.S.V., Collegio, Notatorio, reg. 6, φ. 98v (18 Ιουνίου 1431). Άγνωστο πότε ακριβώς, πιθανώς μετά τον θάνατο του Venier, το αξίωμα κατέλαβε ο εξάδελφος και συννόματος του Giovanni Catello, γιος του Aporito Catello, βλ. Tzavara *ό.π.*, σ. 606, υποσ. 35.

81. Sathas, *ό.π.*, τ. 4, σ. 187-191.

82. Τζαβάρια, *ό.π.*, σ. 47-48. Για τις δύο οικογένειες και τις μεταξύ τους σχέσεις, βλ. Tzavara, *ό.π.*, σ. 598-611.

ραδοσιακά προορίζονταν για τους «ευγενείς-πολίτες» της περιοχής, και να σεβαστούν οι βενετικές αρχές τα αντίστοιχα προνόμια των «ποπολάρων».

Οι διαμφισβητούμενες θέσεις με βάση τον κατάλογο που συγκροτήθηκε ήταν οι ακόλουθες: camerlengo (=camerarius), capetaneus ad Argo,⁸³ sovras-tante a tegnir scontro cum el camerlengo, sotocastellan, per scoder cere a zemo-ri, magistro de le balestre, sotocavalier, paron della calzina, 2 provisionadi, paron zurado, in capite, ameraio, castellan ad Argo, compagni e per la sbarra, cavallerotti. Εκτός από τις τρεις πρώτες, η Σύγκλητος αποδέχθηκε αρχικά ότι όλες οι άλλες θέσεις ήταν περιττές και έπρεπε να καταργηθούν.⁸⁴ Ωστόσο, λίγο μετά ο διοικητής του Ναυπλίου Benedetto Contarini κατήγγειλε ότι είχαν γίνει παρατυπίες στη διαδικασία της αποστολής της πρεσβείας (η αντιπροσωπία δεν είχε λάβει την έγκριση κοινοτικού σώματος, γιατί τα μέλη του, στο σύνολο τους σχεδόν, δεν είχαν λάβει γνώση για την οργάνωσή της) και, ακόμα πιο σημαντικό, ότι οι αυτοαποκαλούμενοι εκπρόσωποι της κοινότητας ήταν Έλληνες, οι οποίοι στην ουσία είχαν επιδιώξει την κατάργηση θέσεων που στελέχωναν Λατίνοι, εγνωσμένης αφοσίωσης στην κυρίαρχο. Ως εκ τούτου, το 1446 η Σύγκλητος ανακάλεσε την απόφαση που είχε λάβει, και τα επτά μέλη της κοινοτικής αντιπροσωπίας καταδικάστηκαν από τον διοικητή σε εξορία και χρηματικό πρόστιμο.⁸⁵ Όμως, τον Αύγουστο του 1448 οι avogadori di Comun έκριναν την καταδικαστική απόφαση καταχρηστική και την ακύρωσαν, με την αιτιολογία ότι η ποινή που επιβλήθηκε στα μέλη της ναυπλιακής αντιπροσωπίας (ποινή που συνήθως προοριζόταν για τους επαναστάτες), ήταν υπερβολικά αυστηρή και ότι ο podestà δεν είχε τη δικαιοδοσία να επιβάλλει ποινές εξορίας. Επιπλέον, στον τέως διοικητή επιβλήθηκε χρηματικό πρόστιμο, επειδή είχε αρνηθεί να ανακινήσει την υπόθεση.⁸⁶

Αν και η Σύγκλητος, βασιζόμενη στις καταγγελίες του διοικητή, απέδωσε σκοπιμότητα στο ελληνικό στοιχείο της περιοχής, από όσα αναφέρθηκαν προηγουμένως προκύπτει ότι η πραγματικότητα ήταν πιο σύνθετη. Η πρεσβεία, σύμφωνα με τις ενδείξεις, εκπροσωπούσε τα συμφέροντα μιας ομάδας, μερίδας ή ακόμη και φατρίας του ανώτερου κοινωνικοοικονομικού στρώματος, η οποία αισθανόταν ότι απειλείται η κοινωνική της υπεροχή εξαιτίας αφενός

83. Εδώ δεν πρόκειται για το αξίωμα του καπιτάνου του Άργους, που μαρτυρείται ήδη το 1427 (βλ. παραπάνω, υποσ.71), αλλά για τον νέο ρέκτορα του Άργους, γιατί στον κατάλογο αναφέρεται ότι ο αξιωματούχος είχε πρόσφατα αποσταλεί από τη μητρόπολη.

84. Sathas, *ό.π.*, τ. 4, σ. 190-191.

85. A.S.V., Senato Mar, reg. 2, φ. 146r (27 Μαΐου 1446) και Thiriet, *Regestes du Sénat*, *ό.π.*, τ. 3, σ. 131-132, αρ. 2717 (επιτομή της απόφασης). Βλ. Παπαδία-Λάλα, *ό.π.*, σ. 183-186 και Τζαβάρια, *ό.π.*, σ. 46-47.

86. Τζαβάρια, *ό.π.*, σ. 47-48 και σ. 57, έγγρ. 1 (16 Αυγούστου 1448).

του προοδευτικού αποκλεισμού της από την εξουσία και αφετέρου της διείσδυσης, εσχάτως, σε αξιώματα και υπαλληλικές θέσεις ατόμων που κινούνταν εκτός της σφαίρας επιρροής της.⁸⁷ Βασική επιδίωξη της συγκεκριμένης ομάδας ήταν η διατήρηση του status quo, δηλαδή του αποκλειστικού, προνομιακού δικαιώματος πρόσβασής της στις συγκεκριμένες διοικητικές θέσεις. Ωστόσο, φαίνεται ότι η δυναμική μέσα στο κοινοτικό σώμα είχε αλλάξει, αφού τελικά δεν δόθηκε η απαιτούμενη έγκριση για την αποστολή της πρεσβείας. Η αμφιλεγόμενη στάση που τήρησε ο Contarini, επιτρέπει, εξάλλου, να υποθέσουμε ότι ο διοικητής είχε εμπλακεί στις κοινοτικές διεργασίες με σκοπό να εμποδίσει το ταξίδι της αντιπροσωπίας στη Βενετία.

Παρά ταύτα, από ό,τι φαίνεται, η δύναμη των οικογενειών που βρίσκονταν πίσω από την πρεσβεία του 1445, ήταν τέτοια, ώστε κατόρθωσαν να διεισδύσουν και στο νεοσύστατο αξίωμα του camerario. Σύμφωνα με την πρεσβεία που έστειλαν οι Αργείοι στη Βενετία το 1451, το αξίωμα κατείχε ευγενής της κτήσης εκείνη την εποχή,⁸⁸ πληροφορία που επιβεβαιώνεται από τους εκλογικούς καταλόγους των αξιωματούχων της μητρόπολης, όπου δεν εμφανίζεται κανένας υποψήφιος για τη θέση του ταμιά πριν από το 1463.⁸⁹

87. Παπαδία-Λάλα, *ό.π.*, σ. 183-186. Περαιτέρω ενδεικτική της έντασης στις σχέσεις της τοπικής κοινωνίας με τη διοίκηση είναι η καταγγελία της ναυπλιακής αντιπροσωπίας ότι οι διοικητές ανέθεταν έμμισθα αστυνομικά καθήκοντα στους γιους τους («mena i lor filoli grandi») και σε έφιππους άνδρες της συνοδείας τους, αμφίβολης φήμης («cavalieri leggeri et de poca consciencia»), οι οποίοι, εκμεταλλεόμενοι την εξουσία τους, απαγόρευαν στους κατοίκους να κυκλοφορούν ελεύθερα τη νύχτα, ενώ ταυτόχρονα άφηναν διάφορα κακοποιά στοιχεία να δρουν ανεξέλεγκτα μέσα στην πόλη, να διαπράττουν ληστείες και άλλα εγκλήματα. Επιπλέον, οι cavalieri, κατ' εντολή των διοικητών, αυθαιρετούσαν εις βάρος των ψαράδων της περιοχής και των εκμισθωτών των φόρων των ψαρότοπων, επιβάλλοντας νέους όρους στη διαδικασία πώλησης των ψαριών, με αποτέλεσμα την αύξηση των τιμών και την απώλεια εσόδων του κράτους. Προκειμένου να περιοριστούν οι αυθαιρεσίες των αστυνομικών λειτουργών και τα φαινόμενα παραβατικής συμπεριφοράς, αλλά και για να μην επιβαρυνθεί επιπρόσθετα το Δημόσιο Ταμείο, οι εκπρόσωποι της κοινότητας του Ναυπλίου πρότειναν να διορίζονται στο αξίωμα των signori di notte και των zustizieri αμισθί ευγενείς, οι οποίοι θα άλλαζαν κάθε έξι μήνες και θα είχαν υπό τις διαταγές τους τα όργανα της τάξης. Η Σύγκλητος απέρριψε τη, λογική εκ πρώτης όψεως, πρόταση της πρεσβείας για την αναμόρφωση της αστυνομικής υπηρεσίας, προφανώς επειδή με την προωθούμενη αλλαγή ο μηχανισμός βίας θα περνούσε στον έλεγχο της τοπικής ελίτ, βλ. Sathas, *ό.π.*, τ. 4, σ. 189, στ. 24-44. Παρόμοια φαινόμενα παρατηρούνται σε όλη τη διάρκεια της βενετοκρατίας και σε άλλες περιοχές του ελληνικού χώρου, βλ. ενδεικτικά Κατερίνα Κωνσταντινίδου, «Dealing with Violence in Venetian Corfu (17th-18th c.)», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 11 (2014), σ. 89-106.

88. Τζαβάρια, *ό.π.*, σ. 62 (Παράρτημα, έγγρ. 2) (26 Ιουλίου 1451).

89. O'Connell, *ό.π.*, σ. 163-164, υποσ. p.

Τα επόμενα χρόνια οι εσωτερικές συγκρούσεις προσέλαβαν χαρακτηριστικά τοπικής αντιπαλότητας, καθώς οι νέες ομάδες που είχαν δημιουργηθεί, στήριζαν τα συμφέροντά τους στον διαχωρισμό Άργους και Ναυπλίου. Η διένεξη στο εσωτερικό της αργολικής κοινωνίας, που εκδηλώθηκε με την αναβίωση της κοινότητας των Αργείων το 1451, γίνεται καλύτερα κατανοητή μέσα από το πρίσμα της δημοσιονομικής κατάστασης της κτήσης. Την οικονομική ευρωστία των πρώτων δεκαετιών της βενετικής κυριαρχίας διαδέχθηκε, γύρω στα μέσα του 15ου αι., μια μακρά περίοδος δημοσιονομικής κρίσης. Οι αιτίες της αντιστροφής του κλίματος, πολλαπλές, εντοπίζονταν, ήδη πριν από την εκδήλωση του προβλήματος, στα κείμενα των πρεσβειών και στις αποφάσεις των κυβερνητικών οργάνων, στην παραχώρηση των πιο εύφορων δημόσιων γαιών σε Αλβανούς και άλλους εποίκους, με προνομιακούς όρους, στις μακροχρόνιες ζημιογόνες εκμισθώσεις, στην αναποτελεσματικότητα του φοροεισπρακτικού μηχανισμού αλλά και στις φορολογικές διευκολύνσεις, στη διόγκωση του υπαλληλικού τομέα, στα φαινόμενα κερδοσκοπίας στους δημόσιους πλειστηριασμούς,⁹⁰ στη διαρκή οικονομική αιμορραγία που προκαλούσαν τα αμυντικά έργα και, βεβαίως, στις ταραγμένες πολιτικοστρατιωτικές συνθήκες.

Σε μια προσπάθεια εξυγίανσης των δημόσιων οικονομικών, το 1450 αποφασίστηκε να ακυρωθούν οι μισθώσεις γαιών και αμπελιών δεκαετούς και πλέον διάρκειας, οι οποίες είχαν γίνει στο παρελθόν από τους διοικητές της πόλης υπό προνομιακούς όρους, και να γίνει το ταχύτερο πλειοδοτική δημοπρασία για την εκμίσθωσή τους, από πέντε έως δέκα χρόνια, με δυνατότητα ανανέωσης για το ίδιο χρονικό διάστημα.⁹¹ Τον δημόσιο πλειστηριασμό θα διεξήγαγε ο *podestà* του Ναυπλίου μαζί με τον *ρέκτορα* του Άργους και τα έσοδα από τη διαδικασία θα περιέρχονταν στο Ταμείο του Ναυπλίου. Όμως, ο ασαφής προσδιορισμός των αρμοδιοτήτων του *ρέκτορα* οδήγησε σε εμπλοκή, όταν δημιουργήθηκε διοικητικό κενό στο Άργος, και καθήκοντα προσωρινού διοικητή (*vicerektor*) ανέλαβε ο Nicolò Valier, πιθανότατα Βενετός της κτήσης.⁹² Ο τελευταίος επιχείρησε να διενεργήσει μόνος του διαγωνισμό για την εκμίσθωση των δημόσιων γαιών που βρίσκονταν στην περιοχή της δικαιοδο-

90. Το μεγαλύτερο μέρος των γαιών στο Ναύπλιο ανήκε στο κράτος και παρήγε επαρκείς ποσότητες σιτηρών, βαμβακιού, λιναριού και άλλων αγροτικών προϊόντων, βλ. A.S.V., Senato Mar, reg. 1, φ. 143v (13 Φεβρουαρίου 1443) και Thiriet, *Regestes du Sénat*, ό.π., τ. 3, σ. 98, αρ. 2598 (επιτομή της απόφασης).

91. A.S.V., Senato Mar, reg. 4, φ. 34v (27 Οκτωβρίου 1450). Τις ζημιογόνες για το κράτος μισθώσεις κατήγγειλαν στις βενετικές αρχές ο Μιχάλης Καλιγιάς, *vetranus comunis*, και ο Ανδρέας Φανταλούρης, οι οποίοι ήταν και οι δύο εκμισθωτές γης, και ως ανταμοιβή εξασφάλισαν την επικύρωση των μισθώσεών τους από το κράτος.

92. Τζαβάρρα, ό.π., σ. 47-48 και σ. 5, έγγρ. 1 (16 Αυγούστου 1448).

σίας του. Η ενέργεια του αξιωματούχου θεωρήθηκε ως απόπειρα διοικητικής αυτονόμησης, με σκοπό τη διάσπαση του Ταμείου του Ναυπλίου, και έτσι τον Ιούνιο του 1451 η Σύγκλητος απαγόρευσε στον ρέκτορα να εμπλέκεται ή να παρεμποδίζει τη διενέργεια των δημόσιων πλειστηριασμών, η οποία ήταν αποκλειστική αρμοδιότητα του *podestà* του Ναυπλίου.⁹³ Στο μεταξύ όμως η διένεξη είχε μεταφερθεί στο εσωτερικό της τοπικής κοινωνίας. Την ίδια περίπου εποχή εμφανίστηκαν στη Βενετία δύο αντιπροσωπίες από την αργολική κτήση, που εκπροσωπούσαν την κοινότητα του Άργους και την κοινότητα του Ναυπλίου αντίστοιχα, και διεκδικούσαν η μιν πρώτη τη διατήρηση του διοικητή στη θέση του, ενώ η άλλη τον περιορισμό των αρμοδιοτήτων του, τόσο των διοικητικών όσο και των δικαστικών.⁹⁴

Και σε αυτή την περίπτωση οι Ναυπλιώτες χρησιμοποίησαν το ίδιο επιχείρημα, όπως και κατά το παρελθόν, επισημαίνοντας πως οι μισθοί του ρέκτορα του Άργους, του ταμιά και των καστελλάνων ήταν υπέρογκοι και πως εξαιτίας τους δεν περισσεύαν χρήματα για τις οχυρώσεις, με αποτέλεσμα να κινδυνεύουν από στεριά και από θάλασσα («perche se puo dir esser in la bocca di I[e] onì si per mar come da terra»). Σε ό,τι αφορούσε τις δικαστικές αρμοδιότητες του ρέκτορα, ζητούσαν να μην μπορεί να εκδικάζει ποινικές υποθέσεις χωρίς τη συγκατάθεση του *podestà* του Ναυπλίου και να μπορούν να προσφεύγουν σε δεύτερο βαθμό στο Ναύπλιο εναντίον των αποφάσεών του επί αστικών υποθέσεων, γιατί αλλιώς υπήρχε κίνδυνος μια μέρα «οι μιν να κόψουν σε κομματάκια τους δε».⁹⁵

Η κοινότητα των Αργείων, από την άλλη, μέσω των αιτημάτων της επεδίωκε κυρίως την κατοχύρωση προνομίων που αφορούσαν την κατοχή αγροτικής γης (φεουδαρχικής και μη) και σε αυτό το πλαίσιο ζητούσε να παραταθεί η θητεία του ρέκτορα, ώστε να ολοκληρώσει το έργο της καταγραφής των ιδιοκτησιών που είχε αρχίσει. Σε αντίθεση με τις ισχυρές οικογένειες του Ναυπλίου, η ομάδα που εκπροσωπούσε η πρεσβεία του Άργους, επιζητούσε τη διάσπαση της αργολικής κτήσης, γιατί θεωρούσε ότι οι διοικητές του Ναυπλίου ήταν υποχείρια των ντόπιων ευγενών που μονοπωλούσαν τα ανώτερα αξιώματα της διοίκησης.

93. A.S.V., Senato Mar, reg. 4, φ. 34v (27 Οκτωβρίου 1450).

94. Για τις δύο πρεσβείες του 1451, βλ. την έκδοση και τον σχολιασμό των κειμένων από την Τζαβάρα, *ό.π.*, σ. 48-52 και σ. 57-72 (Παράρτημα, έγγρ. 2, 3).

95. «[...] e questo che li a consesia a miser lo podesta de sta information per quey d' Argo, i zercha de desfar un altra fiada Argos per invidia, perche i vien i signori zentilomeni in rezimento e de se atrati lor che iera capetaneo in vita e trixorier a Napoli e mo e chamerlengo zentilhomio, nui non volemo esser soto quelì de Napoli ma volemo esser soto rezimento d' Argo che ze zentilhomio de la excelsa signoria nostra che Dio la salvi e mantegna per sempre me [...]», Τζαβάρα, *ό.π.*, σ. 57-63, και ειδικά σ. 62 (Παράρτημα, έγγρ. 3).

Για άλλη μια φορά η πρεσβεία του Ναυπλίου χαρακτηρίστηκε ως «πλαστική». Οι εκπρόσωποι της κοινότητας, μεταξύ των οποίων ήταν και ο Giovanni Catello, παραπέμφθηκαν από τον σύνδικο της Ανατολής Giacomo Rizzamano και καταδικάστηκαν, όμως το 1456 αθώωθηκαν λόγω δικαστικής πλάνης.⁹⁶ Στο μεταξύ, το 1452, μια ακόμη ναυπλιακή αντιπροσωπία είχε ταξιδέψει στη Βενετία, αυτή τη φορά με την έγκριση του τοπικού διοικητή, για να ζητήσει εκ νέου να περιοριστούν οι αρμοδιότητες του διοικητή Άργους και να διευρυνθούν τα προνόμια των τοπικών ευγενών.⁹⁷

Σε ό,τι αφορά τη διοίκηση, η περαιτέρω αποσαφήνιση των διοικητικών, κυρίως, αρμοδιοτήτων του ρέκτορα του Άργους, που προέκυψε μέσα από τις διενέξεις και τις διεργασίες της διετίας 1451-1452, επιβεβαίωσαν τη σχέση εξάρτησης της πόλης από το Ναύπλιο και τον ρόλο του τελευταίου ως περιφερειακής πρωτεύουσας της αργολικής κτήσης. Σε αυτό το πλαίσιο το 1452 ανατέθηκε στον *podestà* η εκδίκαση των εφέσεων της Αίγινας.

Στα τέλη του φθινοπώρου του 1454, ενώ η Αργολίδα δεχόταν επιδρομές από τους εξεγερμένους Αλβανούς, το Ναύπλιο κινδύνευσε στιγμιαία να βρεθεί ακέφαλο, όταν ο νεοεκλεγμένος διοικητής Bertuccio Contarini, ύστερα από αλλεπάλληλες αναβολές, δήλωσε αδυναμία να αναλάβει τα καθήκοντά του εξαιτίας του ξαφνικού θανάτου του αδελφού του.⁹⁸ Καθώς ο απερχόμενος διοικητής ήταν άρρωστος, το κράτος εσπευσμένα αναζήτησε κατάλληλο αντικαταστάτη. Οι αυξημένες ευθύνες που συνεπαγόταν το αξίωμα του *podestà* και *capitano*, σε συνδυασμό με τα σοβαρά οικονομικά προβλήματα που αντιμετώπιζε η αργολική κτήση, και την ταραγμένη πολιτική κατάσταση στην Πελοπόννησο, κάθε άλλο παρά ελκυστική έκαναν τη θέση.⁹⁹ Υπό πίεση η Σύγκλητος εξέτασε το ενδεχόμενο να ανατεθεί η διοίκηση σε έναν προνοητή με μισθό 500 δουκάτα ετησίως, ώστε να αντισταθμιστούν τα μειονεκτήματα

96. Στο ίδιο, σ. 52 και σ. 78-79 (Παράρτημα, έγγρ. 5).

97. Στο ίδιο, σ. 52-54 και σ. 72-78 (Παράρτημα, έγγρ. 4, 13 Μαΐου 1452).

98. A.S.V., Maggior Consiglio, Deliberazioni, reg. 22, φ. 197r, (π.αρ. φ. 191r) (17 Νοεμβρίου 1454)· A.S.V., Senato Mar, reg. 5, φ. 66r-v (π.αρ. φ. 65r-v) (30 Νοεμβρίου 1454).

99. Η έλλειψη ενδιαφέροντος από μέρους των Βενετών πατρικίων για την ανάληψη δημόσιων αξιωμάτων στις διοικήσεις του Κράτους της Θάλασσας είχε εξελιχθεί πλέον σε γενικευμένο πρόβλημα, ειδικά μετά τη φορολόγηση των μισθών των υψηλόβαθμων αξιωματούχων από στις αρχές του 15ου αι. κ.ε., βλ. Μαρίνα Κουμανούδη, «Στρατιωτικοποιώντας το Κράτος της Θάλασσας: Ο προνοητής και καπιτάνος της Μεθώνης (15ος αι.)», *De Veneciis ad Mothonomam. Έλληνες και Βενετοί στη Μεθώνη τα χρόνια της βενετοκρατίας. Διεθνής Επιστημονική Συνάντηση, Μεθώνη 19-21 Μαρτίου 2010*, Αθήνα – Βενετία 2012, σ. 98-99. Τη δυσκολία εξεύρεσης έμπειρων υποψηφίων για τη στελέχωση της διοίκησης του βενετικού κράτους επισήμαινε το Μεγάλο Συμβούλιο στην απόφαση του της 17ης Νοεμβρίου 1454, βλ. την προηγούμενη υποσημείωση.

της θέσης.¹⁰⁰ Η πρόταση καταψηφίστηκε τελικά, αλλά προκρίθηκε η αύξηση του μισθού του *podestà* στα 400 δουκάτα ετησίως, αφορολόγητα. Αν και με δυσκολία, το μισθολογικό κίνητρο φαίνεται ότι απέδωσε,¹⁰¹ από την άλλη όμως επαύξησε το κόστος της μισθοδοσίας, συντελώντας στην περαιτέρω διόγκωση του δημοσιονομικού ελλείμματος τα επόμενα χρόνια.¹⁰²

Οι προσπάθειες του κράτους για εξυγίανση των δημόσιων οικονομικών της αργολικής κτήσης δεν απέδωσαν. Αντίθετα, η κατάσταση επιδεινώθηκε ακόμα περισσότερο τις παραμονές του πρώτου βενετοτουρκικού πολέμου. Το Ταμείο του Ναυπλίου είχε αρχίζει να αντιμετωπίζει δυσκολία καταβολής της μισθοδοσίας του ανώτερου διοικητικού προσωπικού ήδη από τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1450. Τον Ιούνιο του 1452 η Σύγκλητος έδωσε στον *ρέκτορα* του Άργους Donato Malipier την άδεια να εισπράξει τον μισθό του από τα έσοδα της διοικητικής του περιφέρειας, εφόσον δεν φρόντιζαν γι' αυτό ο *podestà* και ο *camerario* του Ναυπλίου, ως όφειλαν βάσει της Εντολής τους.¹⁰³ Μετά από έξι μήνες, ο *podestà* έλαβε διαταγή να διακανονίσει την πληρωμή της μισθοδοσίας του Lorenzo Sagredo και του γιου του Gerardo, οι οποίοι υπηρετούσαν ως καστελλάνοι στο Κάστρο του Κιβερίου, γιατί είχαν

100. Πρβλ. Κονδύλης, *Το Ναύπλιο*, ό.π., υποσ. 359, ο οποίος εκλαμβάνει την πρόταση για την αλλαγή του τίτλου διοικητή σε προνοητή ως ένδειξη της οικονομικής και στρατιωτικής αναβάθμισης της πόλης.

101. Παρότι, για να μην υπάρξουν καθυστερήσεις, η ανάδειξη του αξιωματούχου έγινε από τη Σύγκλητο με τη διαδικασία του *scrutinio*, οι τέσσερις πρώτοι πατρίκιοι που εξελέγησαν, φαίνεται ότι δεν αποδέχθηκαν τον διορισμό τους, βλ. Kohl κ.ά., ό.π., εγγραφές 16410, 16411, 16412, 16413, 16414, 24866, 52457, 24867. Από το 1455 και έως το 1468 η θέση του *podestà* πληρώθηκε κανονικά. Στις αρχές του 1457 καθήκοντα διοικητή ασκούσε ένας *vicepotestas et capitaneus*, προφανώς μέχρι την έλευση του νέου διοικητή, βλ. A.S.V., Senato Mar, reg. 5, φ. 185r (15 Φεβρουαρίου 1457).

102. Παρά τα σοβαρά οικονομικά προβλήματα της κτήσης, ο μισθός του διοικητή του Ναυπλίου διατηρήθηκε στα ίδια επίπεδα μέχρι τις παραμονές του πρώτου βενετοτουρκικού πολέμου. Τον Μάρτιο του 1459 το Collegio απάντησε σε ερώτημα του νεοεκλεγμένου *podestà* και *capitano* του Ναυπλίου Vincenslao de Ripra ότι οι αποδοχές του δεν θα υφίσταντο καμία μείωση και ότι θα απολάμβανε τα ίδια προνόμια με τον προκάτοχό του, βλ. A.S.V., Collegio, Notatorio, reg. 9, φ. 153r (π.αρ. 155r) (16 Μαρτίου 1459). Τον ίδιο μισθό έλαβε και ο Giacomo Diedo, που τον διαδέχθηκε στην αρχή του Ναυπλίου, βλ. A.S.V., Collegio, Notatorio, reg. 10, φ. 40r, και για την επιτομή της απόφασης βλ. Thieret, *Deliberations*, ό.π., τ. 2, σ. 229, αρ. 1597 (5 Οκτωβρίου 1461).

103. Ο *ρέκτορας*, σύμφωνα με την απόφαση, ήταν επιβαρυνμένος με υψηλά έξοδα, καθώς διέθετε μεγάλη ακολουθία, βλ. A.S.V., Senato Mar, reg. 4, φ. 130r (19 Ιουνίου 1452). Ο Donato Malipier ήταν *ρέκτορας* Άργους κατά την περίοδο 1451-1454, βλ. Τζαβάρια, ό.π., σ. 55.

μείνει απλήρωτοι επί πολλούς μήνες.¹⁰⁴ Πέντε χρόνια αργότερα οι οφειλές του Δημόσιου Ταμείου προς τους τρεις τέως, πλέον, αξιωματούχους του Ναυπλίου παρέμεναν σε εκκρεμότητα.¹⁰⁵ Στις αρχές του 1458, αφού ο *podestà* ενημέρωσε τη Σύγκλητο ότι το Ταμείο αδυνατούσε να καταβάλει τα χρήματα στον Malipier, αποφασίστηκε κατ' εξαίρεση η οφειλή να τακτοποιηθεί από το *Officium camerariorum* της Βενετίας.¹⁰⁶ Σε αντίστοιχη λύση υποχρεώθηκε να καταφύγει η Σύγκλητος και στα τέλη του 1462 για την αποπληρωμή της οφειλής προς τον Pietro Soranzo, ο οποίος είχε διατελέσει ρέκτορας στο Άργος μεταξύ των ετών 1454 και 1457, αλλά αυτή τη φορά τα χρήματα αντλήθηκαν από το *Officium rationum veterum*.¹⁰⁷ Το 1460, εξάλλου, αποφασίστηκε η μισθοδοσία του ρέκτορα του Άργους, του ταμία και του καστελλάνου του Ναυπλίου να καταβάλλεται κατά το ήμισυ από το *Officium camerariorum* και κατά το έτερο ήμισυ από το Ταμείο του Ναυπλίου, προκειμένου να εξοικονομηθούν χρήματα για την κάλυψη στρατιωτικών δαπανών.¹⁰⁸ Επειδή όμως η κατάσταση του Δημόσιου Ταμείου επιδεινώθηκε τα επόμενα χρόνια, για να εξασφαλιστεί πλέον η τακτική πληρωμή των αξιωματούχων, ο μισθός τους άρχισε να προκαταβάλλεται στη Βενετία.¹⁰⁹

104. A.S.V., Senato Mar, reg. 4, φ. 163r (16 Δεκεμβρίου 1452) και Thiriet, *Regestes du Sénat*, τ. 3, σ. 180, αρ. 2906 (επιτομή της απόφασης).

105. Στις 15 Φεβρουαρίου του 1457 η Σύγκλητος διέταξε εκ νέου τον διοικητή να καταβάλει τα οφειλόμενα στον τέως ρέκτορα του Άργους, υπό την απειλή προστίμου. Η οφειλή προς τον αξιωματούχο ανερχόταν στα 3.400 υπέρπυρα και 12 soldi (= περ. 397 δουκάτα), βλ. A.S.V., Senato Mar, reg. 5, φ. 185r (15 Φεβρουαρίου 1457). Σημειωτέον ότι, με προηγούμενη απόφαση, η Σύγκλητος είχε ζητήσει από τον διοικητή και τον ταμία του Ναυπλίου, υπό την απειλή προστίμου, να καταβάλουν τον μισθό του εν ενεργεία ακόμη Malipier, κατά προτεραιότητα, από τα πρώτα χρήματα που θα εισέπραττε το Ταμείο: «[...] de primis denariis qui ad suas manus pervenerint», βλ. A.S.V., Senato Mar, reg. 5, φ. 45r (16 Ιουλίου 1454). Τρεις μέρες αργότερα επανέλαβε τη διαταγή αναφορικά με τις οφειλές προς τον τέως καστελλάνο του Κιβερίου, βλ. A.S.V., Senato Mar, reg. 5, φ. 186r (18 Φεβρουαρίου 1457) και Γεώργιος Σ. Πλουμίδης, «Ειδήσεις διά το βενετοκρατούμενον Ναύπλιον (1440-1540)», *Πελοποννησιακά* 8 (1971), σ. 261-275, ειδικά σ. 262, αρ. 4 (επιτομή της απόφασης).

106. A.S.V., Senato Mar, reg. 6, φ. 46v (3 Ιανουαρίου 1458) και Πλουμίδης, *ό.π.*, σ. 262, αρ. 5 (επιτομή της απόφασης).

107. Το Δημόσιο Ταμείο χρωστούσε στον Soranzo 412 υπέρπυρα, 5 soldi και 3 grossi, βλ. A.S.V., Senato Mar, reg. 7, φ. 90v (4 Δεκεμβρίου 1462) και Πλουμίδης, *ό.π.*, σ. 262, αρ. 6 (επιτομή της απόφασης). Ο Soranzo εκλέχθηκε ρέκτορας Άργους στις 27 Δεκεμβρίου 1454, βλ. Τζαβάρα, *ό.π.*, σ. 56.

108. A.S.V., Senato Mar, reg. 6, φ. 155v (22 Φεβρουαρίου 1460). Για τις νέες στρατιωτικές ανάγκες που είχαν ανακύψει εξαιτίας των επιδρομών που δεχόταν η ύπαιθρος από Αλβανούς και Τούρκους, βλ. παρακάτω.

109. Πρώτα άρχισε να προκαταβάλλεται από το *Officium rationum veterum* ο μισθός

Την ίδια περίοδο, η κατάσταση στην Αργολίδα ήταν θλιβερή. Ο πληθυσμός της υπαίθρου είχε απομυλωθεί και οι ρυθμοί της αγροτικής παραγωγής είχαν ανακοπεί λόγω των επιδρομών των Τούρκων και των Αλβανών, με συνέπεια τα έσοδα του δημοσίου καθημερινά να βαίνουν μειούμενα. Η ανάγκη να εξοικονομηθούν χρήματα για τη στρατιωτική ενίσχυση της περιοχής οδήγησε σε αναδιάρθρωση του διοικητικού μηχανισμού. Τον Δεκέμβριο του 1459 καταργήθηκαν τα αξιώματα του λιμενάρχη, του *patronus juratus galee*, του καστελλάνου *turris Basilie*¹¹⁰ και του *sotocavallerius*.¹¹¹ Τα μέτρα ελήφθησαν ως απάντηση σε αίτημα της ναυπλιακής κοινότητας, με σκοπό τη σύσταση ενός σώματος «στρατιωτών» (*stradioti*) που θα φρουρούσε την ύπαιθρο, ώστε να εξασφαλιστεί η απρόσκοπτη συνέχιση των αγροτικών εργασιών.¹¹² Για τους ίδιους λόγους, στις αρχές του 1460, αποφασίστηκε να ανασταλεί για μια πενταετία η εκλογή αξιωματούχων στη θέση του καστελλάνου του Ναυπλίου, δεδομένου ότι ο *podestà* διέμενε στο Κάστρο και τα έξοδα της καστελλανίας ήταν υπερβολικά.¹¹³ Ωστόσο, το μέτρο δεν εφαρμόστηκε τελικά.¹¹⁴

Μετά την προσάρτηση του Δεσποτάτου του Μυστρά, το 1460, οι Τούρκοι απέβλεπαν στο να θέσουν υπό τον έλεγχό τους όλη την Πελοπόννησο, εντεινόντας τις προκλήσεις τους απέναντι στις βενετικές κτήσεις. Καθώς τα σύννεφα του πολέμου πύκνωναν απειλητικά πάνω από τη βαλκανική χερσόνησο, στις αρχές Απριλίου του 1463 ο διοικητής των τουρκοκρατούμενων περιοχών της Πελοποννήσου Ισά μπέης, ύστερα από συνεννόηση με ορθόδοξο ιερέα του Άργους, κατέλαβε αιφνιδιαστικά την πόλη και εγκατέστησε στρατιωτικές δυνάμεις στις παρυφές του Ναυπλίου.¹¹⁵ Με την έναρξη του πρώτου

των διοικητών του Άργους, βλ. A.S.V., Senato Mar, reg. 7, φ. 102v (11 Φεβρουαρίου 1463) και Πλουμίδης, *ό.π.*, σ. 262, αρ. 7 (επιτομή της απόφασης). Βλ., επίσης, Τζαβάρια, *ό.π.*, σ. 56.

110. Τριώροφος πύργος κοντά στην Πύλη της Ξηράς, στην κάτω πόλη του Ναυπλίου, βλ. Κονδύλης, *Το Ναύπλιο*, *ό.π.*, σ. 293.

111. Τα μέτρα ελήφθησαν ως απάντηση σε αίτημα πρεσβείας του Ναυπλίου, βλ. A.S.V., Senato Mar, reg. 6, φ. 149r (π.αρ. 150r) (10 Δεκεμβρίου 1459). Στο εξής καθήκοντα λιμενάρχη θα ασκούσε ο *comitus*, χωρίς, ωστόσο, να τροποποιηθεί ο μισθός του. Από την απάντηση της Συγκλήτου στο αίτημα της ναυπλιακής πρεσβείας μαθαίνουμε ότι η κύρια αρμοδιότητα του λιμενάρχη ήταν η φύλαξη των πολεμοφοδίων.

112. Για τον ίδιο σκοπό θα χρησιμοποιούνταν και τα χρήματα που προορίζονταν για τον καστελλάνο του Κιβερίου (*arcis Civeri*) που είχε καταστραφεί.

113. Thiriet, *Deliberations*, *ό.π.*, τ. 2, σ. 219, αρ. 1560 (επιτομή της απόφασης) και σ. 330 (έκδοση της απόφασης) (1 Ιανουαρίου 1460).

114. A.S.V., Senato Mar, reg. 6, φ. 155v (π.αρ. 156v) (22 Φεβρουαρίου 1460).

115. Ι. Χασιώτης, «Ο πρώτος βενετοτουρκικός πόλεμος (1463-1479) και οι μεταπολεμικές κρίσεις», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Ι', Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1974, σ. 263 κ.ε. και Κονδύλης, *Το Ναύπλιο*, *ό.π.* σ. 30-36.

βενετοτουρκικού πολέμου, τον Ιούλιο του ίδιου έτους, η πόλη του Ναυπλίου μετατράπηκε σε κέντρο επιχειρήσεων και στρατιωτική βάση των ενωμένων χριστιανικών δυνάμεων και η Αργολίδα βρέθηκε στο επίκεντρο των στρατιωτικών αναμετρήσεων. Οι Βενετοί ανακατέλαβαν πρόσκαιρα το Άργος, όμως λίγους μήνες αργότερα η πόλη έπεσε οριστικά στους Τούρκους και ο πληθυσμός της εξανδραποδίστηκε μαζικά. Στα επόμενα χρόνια, τα βενετοκρατούμενα χωριά της Αργοναυπλίας υπέστησαν λεηλασίες και ο τουρκικός στρατός έφτασε δύο φορές έξω από τα τείχη της πόλης του Ναυπλίου, αλλά απέτυχε να την εκπορθήσει. Η καταστροφή της υπαίθρου και η φυγή του αγροτικού πληθυσμού στο Ναύπλιο οδήγησαν στη διακοπή κάθε αγροτικής δραστηριότητας, με συνέπεια τη δημοσιονομική κατάρρευση της κτήσης.¹¹⁶

Καθώς το μέτωπο του πολέμου μετακινήθηκε σταδιακά εκτός Πελοποννήσου, από το 1465 και εξής, οι συγκρούσεις των Βενετών με τους Τούρκους στην περιοχή έλαβαν μορφή ληστρικών επιδρομών. Το καλοκαίρι του 1470 δημιουργήθηκε ένταση μεταξύ των στρατιωτών και του ταμιά του Ναυπλίου, γιατί ο τελευταίος, με υβριστικά και προσβλητικά λόγια, απαιτούσε να του αποδίδουν το 1/10 των λαφύρων που συγκέντρωναν στις μάχες. Η Σύγκλητος, θορυβημένη, υποχρέωσε τον αξιωματούχο να επιστρέψει τα λάφυρα, επιπλήττοντάς τον για απρεπή συμπεριφορά, και ενημέρωσε τον podestà και τον προνοητή του Μοριά ότι όφειλαν να τον επαναφέρουν στην τάξη.¹¹⁷ Διοικητής του Ναυπλίου εκείνη την εποχή ήταν ο Marco Salomon (1468-1471), ο οποίος παραπέμφθηκε σε δίκη από τους συνδίκους της Ανατολής το 1475 για πλήθος ατασθαλιών που είχε διαπράξει στη διάρκεια της θητείας του.¹¹⁸ Μεταξύ άλλων, διαπιστώθηκε ότι είχε δοσοληψίες με τον subasi των Αθηνών, με χρήματα που προορίζονταν για τις οχυρώσεις, και ότι εισέπραττε παρανόμως τη δεκάτη από τους στρατιώτες στο όνομα του προνοητή του Μοριά. Είναι πολύ πιθανό ότι η μητρόπολη είχε αντιληφθεί τις πράξεις του podestà νωρί-

116. Για τις συνέπειες του πολέμου στην οικονομία της υπαίθρου και τα δημόσια οικονομικά, βλ. Wright, *The Greek Correspondence of Bartolomeo Minio*, ό.π., σ. 156-158, 178. Λόγω της άθλιας δημοσιονομικής κατάστασης του Ναυπλίου, οι ανώτεροι αξιωματούχοι εξακολούθησαν να πληρώνονται από τη Βενετία: «[...] quia camera illius civitatis nostre ob diutinum bellum impotens et ad nichilum radacta est [...]», βλ. A.S.V., Senato Mar, reg. 8, φ. 160r (8 Φεβρουαρίου 1468) και Πλουμίδης, ό.π., σ. 262, αρ. 9 (επιτομή της απόφασης).

117. A.S.V., Senato Mar, reg. 9, φ. 51v (2 Ιουλίου 1470) και Πλουμίδης, ό.π., σ. 262, αρ. 11 (επιτομή της απόφασης). Βλ., επίσης, Wright *The Greek Correspondence of Bartolomeo Minio*, ό.π., σ. xv, σημ. 80.

118. A.S.V., Senato Mar, reg. 10, φ. 171v (25 Φεβρουαρίου 1475), φ. 172r-v (2 Ιουνίου – 12 Ιουλίου 1475): βλ., επίσης, Wright *The Greek Correspondence of Bartolomeo Minio*, ό.π., σ. xii.

τερα, αλλά οι πολεμικές προτεραιότητες, και ειδικά η πολιορκία της Χαλκίδας από τους Τούρκους, το καλοκαίρι του 1470, δεν άφηναν περιθώρια για πειθαρχικές διώξεις. Το γεγονός ότι μαζί τον Salomon παραπέμφθηκαν σε δίκη αξιωματούχοι του Χάνδακα, των Χανίων, της Σητείας, της Σκύρου και της Λήμνου,¹¹⁹ καθώς και τεσσάρων, τουλάχιστον, κτήσεων της Δαλματίας,¹²⁰ δείχνει ότι η ενεργοποίηση του πειθαρχικού και ελεγκτικού μηχανισμού τη συγκεκριμένη στιγμή ήταν μια κίνηση που είχε ως στόχο την αποκατάσταση του κύρους της βενετικής διοίκησης στις απειλούμενες από τους Τούρκους κτήσεις, υπό το βάρος των πρόσφατων εξελίξεων.

Δεν είναι συμπτωματικό, άλλωστε, ότι την επαύριο της άλωσης της Χαλκίδας, η Σύγκλητος αναβάθμισε το Ναύπλιο σε έδρα προνοητή, με το σκεπτικό ότι για την αντιμετώπιση των σύνθετων προβλημάτων της διακυβέρνησης μιας πόλης σε εμπόλεμη ζώνη, όπου οι συρρέοντες πρόσφυγες είχαν δημιουργήσει ασφυκτικές συνθήκες, απαιτούνταν έμπειροι και ικανοί αξιωματούχοι.¹²¹ Η σχετική απόφαση προέβλεπε ένα μεταβατικό στάδιο, κατά το οποίο ο προηγούμενος διοικητής θα συνυπήρχε με τον νέο ασκώντας μόνο δικαστικές αρμοδιότητες. Εναλλακτικά, μπορούσε να αποχωρήσει αμέσως μετά την έλευση του προνοητή, ο οποίος θα αναλάμβανε στο εξής και τα καθήκοντα του *podestà*.¹²²

Από τη σύντομη Εντολή που παρέλαβε από τον δόγη ο προνοητής Vittore Pasqualigo, στις 15 Νοεμβρίου 1470, συνάγεται ότι πρώτη και επιτακτική προτεραιότητα της Βενετίας ήταν η αμυντική θωράκιση της πόλης, καθώς αναμενόταν ότι σύντομα θα δεχόταν τουρκική επίθεση.¹²³ Προκειμένου να επισπευσθεί η αποπεράτωση των οχυρωματικών έργων, ο γενικός καπιτάνος του στόλου Pietro Mocenigo διατάχθηκε να αποστείλει οκτώ γαλέρες στο

119. A.S.V., Senato Mar, reg. 10, φ. 170r-175v.

120. A.S.V., Senato Mar, reg. 10, φ. 178r-181v.

121. Η θέση ήταν διετής, με μισθό 1.000 δουκάτα ετησίως, από τα οποία ο αξιωματούχος έπρεπε να συντηρεί τέσσερις υπηρέτες και ένα γραμματέα. Η αμοιβή του προνοητή του Ναυπλίου ήταν υψηλότερη από εκείνη του *podestà* και *capitano*, λόγω των αυξημένων ευθυνών που συνεπαγόταν το αξίωμα, βλ. A.S.V., Senato Mar, reg. 9, φ. 62v-63r (5 Οκτωβρίου 1470) και Πλουμίδης, *ό.π.*, σ. 263, αρ. 13 (επιτομή της απόφασης). Η προαγωγή περιοχών αυξημένης στρατηγικής σημασίας σε έδρες προνοητών αποτέλεσε πρακτική του βενετικού κράτους κατά τον 15ο αι., με στόχο την αναβάθμιση της διοίκησης μέσω της προσέλκυσης έμπειρων και ικανών υποψηφίων, βλ. Κουμανούδη, «Στρατιωτικοποιώντας το Κράτος της Θάλασσας», *ό.π.*, σ. 97 κ.ε.

122. Για τον λόγο αυτό μάλλον οι διοικητές του Ναυπλίου εξακολούθησαν να καταγράφονται στους καταλόγους του Segretario ai voci με τον τίτλο του *podestà* και *capitano* μετά το 1470, βλ. Kohl κ.ά., *ό.π.* (τελευταία πρόσβαση 6 Ιουνίου).

123. Πλουμίδης, *ό.π.*, σ. 263-264, αρ. 17 (έκδοση και επιτομή της Εντολής).

Ναύπλιο, όπου θα διαχειμάζαν, ώστε τα πληρώματα να χρησιμοποιηθούν ως εργατικό δυναμικό υπό τις εντολές του προνοητή. Για την υλοποίηση του έργου η Σύγκλητος χορήγησε στον αξιωματούχο το ποσό των 1.000 δουκάτων. Στο παραπάνω ποσό προστέθηκαν άλλα 500 δουκάτα, τα οποία είχε εγκριθεί νωρίτερα να καταβληθούν στον *podestà* και *capitano* της πόλης. Για να εξασφαλιστεί η ορθή διαχείριση των χρημάτων, αυτά θα καταθέτονταν στο Ταμείο της πόλης, απ' όπου θα μπορούσαν να εκταμιευθούν μόνο με απόδειξη που θα έφερε τη σφραγίδα του προνοητή, ενώ ο ταμίας όφειλε να στέλνει στις μητροπολιτικές αρχές χωριστό αναλυτικό μηνιαίο λογαριασμό των δαπανών της διοίκησης. Σε περίπτωση που τα χρήματα δαπανούνταν για άλλους σκοπούς, θα επιβαλλόταν στον αξιωματούχο η ποινή που προβλεπόταν για τους καταχραστές. Ανάλογη απόδοση λογαριασμού ήταν υποχρεωμένος να υποβάλλει και ο προνοητής για τη διαχείριση των 500 δουκάτων και γενικότερα για όλα τα χρηματικά ποσά που θα περνούσαν από τα χέρια του. Επίσης, όφειλε να ενημερώνει εγγράφως τις κεντρικές αρχές για όλα τα θέματα που ανέκυπταν.

Κατά την άφιξή του στη Μεθώνη, ο προνοητής όφειλε να επιδώσει στον προνοητή του Μοριά όλα τα έγγραφα σχετικά με τη μεταγωγή των στρατιωτικών δυνάμεων στο Ναύπλιο και ό,τι άλλο έκρινε ότι θα ήταν αναγκαίο για την προστασία της πόλης. Επιπλέον, θα έφερνε μαζί του το ποσό των 200 δουκάτων για την αμοιβή του επικεφαλής των μισθοφόρων, του «*strenuo Belforte*», καθώς και 1.200 δουκάτα για την πληρωμή των *stradioti* που έδρευαν στο Ναύπλιο. Τέλος, με προηγούμενη απόφαση της Συγκλήτου είχε προβλεφθεί η αποστολή 3.000 *stara* σιτηρών, τα οποία έπρεπε να αποθηκευθούν και μόνο σε περίπτωση ανάγκης να χρησιμοποιηθούν για τον επισιτισμό της πόλης. Εκτός από τα χρήματα και τα τρόφιμα που εστάλησαν στο Ναύπλιο, οι αρχές μερίμνησαν για την αποστολή ενός έμπειρου μηχανικού, ο οποίος θα επέβλεπε το έργο με τη συνδρομή δύο μαστόρων οικοδόμων και δύο λιθοξόων, καθώς και για την αγορά των απαραίτητων υλικών.¹²⁴ Οι οχυρωματικές εργασίες ξεκίνησαν με εντατικούς ρυθμούς το 1470 και εξακολούθησαν σε όλη τη διάρκεια του πολέμου.¹²⁵

Στις 25 Ιανουαρίου 1479, η Βενετία συνήψε συνθήκη ειρήνης με τον Μεχμέτ Β' βάζοντας τέλος στον δεκαεξαετή πόλεμο που άφησε πίσω του τη βενετική κτήση της Αργολίδας οικονομικά κατεστραμμένη, εδαφικά συρρικνω-

124. A.S.V., Senato Mar, reg. 9, φ. 63r (19 Οκτωβρίου 1470) και Πλουμίδης, *ό.π.*, σ. 263, αρ. 13.

125. Στο διάστημα αυτό οικοδομήθηκαν το οχυρό στη νησίδα του λιμανιού (Σκόπελο-Scoglio), το Κάστρο Τορον στα ανατολικά του φράγκικου Κάστρου στην Ακροναυπλία και ενισχύθηκαν οι υφιστάμενες οχυρώσεις, βλ. Πλουμίδης, *ό.π.*, σ. 264, αρ. 18-32 και Κονδύλης, *Το Ναύπλιο*, *ό.π.*, σ. 33-36.

μένη και πληθυσμιακά μεταμορφωμένη. Το δύσκολο έργο της μετάβασης της περιοχής στην κανονικότητα της ειρήνης ανατέθηκε στον Bartolomeo Minio, ο οποίος εκλέχθηκε προνοητής στις αρχές του 1479, αλλά έφτασε στο Ναύπλιο μόλις στα τέλη του φθινοπώρου του ίδιου έτους, ύστερα από καθυστερήσεις στη Βενετία και δίμηνη παραμονή στη Μεθώνη, όπου είχε εγκλωβιστεί, επειδή ο στόλος ήταν απασχολημένος σε επιχειρήσεις εναντίον των Τούρκων και δεν υπήρχε τρόπος να μεταβεί με ασφάλεια στον προορισμό του.¹²⁶

Στα τρεισήμισι χρόνια που παρέμεινε προνοητής στο Ναύπλιο, ο Minio συνεργάστηκε με τις οθωμανικές αρχές της περιοχής για την εξάρθρωση των εξεγερμένων «στρατιωτών» που, υπό την ηγεσία του Θεόδωρου Μπούα και του Μέξα Μποζίκη, είχαν προσχωρήσει στο επαναστατικό κίνημα του Κορκόδειλου Κλαδά και διέπρατταν ληστρικές επιδρομές στην Αργολίδα, απειλώντας την ευπαθή ισορροπία των βενετοτουρκικών σχέσεων.¹²⁷ Παράλληλα, μερίμνησε για την επανοχύρωση του βούργου (της κάτω πόλης) του Ναυπλίου, συνεχίζοντας το έργο που είχαν αρχίσει οι προκάτοχοί του,¹²⁸ και συμμετείχε στις διαπραγματεύσεις με τους Οθωμανούς για τη χάραξη της συνοριακής γραμμής, οι οποίες διεξήχθησαν σε δύο φάσεις, το 1480 και το 1482.¹²⁹ Τα νέα όρια της βενετικής κτήσης, όπως προέκυψαν από τις εργασίες της βενετοτουρκικής επιτροπής, εκτεινόταν από το Κιβέρι στα νοτιοδυτικά έως το Καστρί και το Θερμύσι στα βορειοανατολικά, και περιλάμβαναν ένα μεγάλο τμήμα της αργολικής πεδιάδας, ικανό να θρέψει, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του προνοητή, 20.000 ψυχές.¹³⁰

126. Ο Minio εκλέχθηκε διοικητής πριν από τις 13 Φεβρουαρίου του 1479, βλ. A.S.V., Senato Mar, reg. 11, φ. 12ν και Πλουμίδης, *ό.π.*, σ. 265, αρ. 33 (επιτομή της απόφασης). Με βάση τους καταλόγους της αρχαιακής σειράς Segretario ai voci, ο Minio ανέλαβε καθήκοντα τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους (Kohl κ.ά., *ό.π.*, εγγραφές 24874, 31352, όπου αναφέρεται ως «bailo e capitano di Napoli di Romania και podestà e capitano di Napoli di Romania»), ωστόσο ο ίδιος αναφέρει στις επιστολές του ότι έφτασε στο Ναύπλιο στις 8 Νοεμβρίου, βλ. Wright, *The Greek Correspondence of Bartolomeo Minio*, *ό.π.*, σ. iii. Επειδή στο μεταξύ ο προκάτοχός του Cristoforo Priuli είχε πεθάνει, για να μην μείνει ακέφαλη η διοίκηση, χρέη προσωρινού διοικητή είχε αναλάβει ο capitano και προνοητής της Κορώνης.

127. Wright, *The Greek Correspondence of Bartolomeo Minio*, *ό.π.*, σ. xxiv-xxv, xxvi κ.ε., και σε πολλά σημεία στις επιστολές Sathas, *ό.π.*, τ. 6, σ. 231-233 (Stefano Magno). Επίσης, βλ. στον παρόντα τόμο τη μελέτη της Κατερίνας Κορρέ, σ. 101-118.

128. Για τα οχυρωματικά έργα του Minio, βλ. Wright, «Late-fifteenth-century Nauplion», *ό.π.*, σ. 175-182.

129. Στο ίδιο, σ. 183-187 και Wright, «After the Serenissima and the Grand Turk Made Love», *ό.π.*, σ. 197-211.

130. Η συνθήκη ειρήνης του 1479 προέβλεπε την επαναφορά της συνοριογραμμής Αργούς – Ναυπλίου στο σημείο που ήταν το 1394 και οι Βενετοί επεδίωξαν την εφαρμο-

Για μια δεκαπενταετία περίπου, μετά από τη διευθέτηση των συνόρων, το Ναύπλιο γνώρισε σχετική ηρεμία, ωστόσο παρέμενε σε πολεμική ετοιμότητα. Η χρηματοδότηση των υψηλών στρατιωτικών δαπανών από τη φορολογία έφερε για μια ακόμη φορά στην επιφάνεια το ζήτημα της διαχείρισης των δημόσιων οικονομικών της κτήσης. Το 1485 πρεσβεία του Ναυπλίου διαμαρτυρήθηκε ότι η ολοκλήρωση των οχυρωματικών έργων καθυστερούσε, γιατί οι μισθοί των στρατιωτικών σωμάτων που έδρευαν στην πόλη, απορροφούσαν μεγάλο μέρος των δημόσιων δαπανών.¹³¹ Η μισθοδοσία των «στρατιωτών» και του άλλου έμμισθου στρατιωτικού προσωπικού από το Δημόσιο Ταμείο αποτελούσε παραβίαση της απόφασης που είχε λάβει το 1445 η Σύγκλητος, σύμφωνα με την οποία έπρεπε να τακτοποιούνται κατά προτεραιότητα οι μισθοί των αξιωματούχων και των υπαλλήλων της διοίκησης, και τα αμυντικά έργα. Ως εναλλακτική λύση προτάθηκε ο παρακρατούμενος φόρος από τον μισθό των υπαλλήλων της διοίκησης να μην αποστέλλεται στην υπηρεσία των gubernatorum introitum στη Βενετία, όπως συνέβαινε έως τότε, αλλά να μένει στο Ταμείο του Ναυπλίου και να χρησιμοποιείται για την κάλυψη της μισθοδοσίας των στρατιωτών. Η Σύγκλητος απέρριψε την πρόταση αυτή και απάντησε ότι θα καλύπτονταν κατά προτεραιότητα οι δαπάνες της μισθοδοσίας της δημόσιας διοίκησης και των οχυρωματικών έργων και τελευταίοι οι μισθοί των στρατιωτών.

Στην πρεσβεία αυτή έχουμε για πρώτη φορά την εικόνα της διοικητικής πυραμίδας, όπως είχε προκύψει μετά την απώλεια του Άργους και τη διοικητική μεταρρύθμιση του 1470. Ειδικότερα, αναφέρονται οι εξής υπάλληλοι: «li magnifici provvededori, camerlengi, cancellieri, capellan, scontro della camera, interprete, castellan, medego, capellan, armiraglio, duo piaceri, veteran, castellan de scoio, 6 provisionati del magnifico Provveditor και patron de grippo».¹³²

Το διοικητικό σχήμα που προέκυψε μέσα από τις ιδιαίτερες συνθήκες του πρώτου βενετοτουρκικού πολέμου, διατηρήθηκε μέχρι το 1492. Τον Φεβρουάριο του 1493 η Σύγκλητος προχώρησε εκ νέου στην ανασυγκρότηση του κυβερνητικού σχήματος της πόλης, αυτή τη φορά κατά το πρότυπο της

γή του όρου αυτού στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων, βλ. Πέππας, *ό.π.*, σ. 350· πρβλ. Wright, «Late-fifteenth-century Nauplion», *ό.π.*, σ. 183 και της ίδιας, «After the Serenissima and the Grand Turk Made Love», *ό.π.*, σ. 198, η οποία θεωρεί ότι επρόκειτο για τα σύνορα που ίσχυαν το 1460. Σύμφωνα με τον Minio, την ίδια εποχή στο Άργος κατοικούσαν λιγότερες από 200 οικογένειες, βλ. Sathas, *ό.π.*, τ. 6, σ. 143 και τη νεότερη έκδοση της Wright, *The Greek Correspondence of Bartolomeo Minio*, *ό.π.*, σ. 80.

131. Sathas, *ό.π.*, τ. 4, σ. 191-193 (5 Σεπτεμβρίου 1485).

132. Στο ίδιο, σ. 191, στ. 33-35.

μεταρρύθμισης της ανώτερης διοίκησης των μεσσηνιακών κτήσεων της Μεθώνης και της Κορώνης, του 1462.¹³³ Ειδικότερα, αποφασίστηκε η εκλογή ενός καπιτάνου και προνοητή και ενός ρέκτορα και προνοητή, με διετή θητεία και μικτό μισθό 1.000 δουκάτων ετησίως έκαστος, από τα οποία το Ταμείο της πόλης θα παρακρατούσε το 50% για τις εργασίες οχύρωσης της πόλης. Μισθολογικά και βαθμολογικά ισότιμος με τον ρέκτορα, ο καπιτάνος του Ναυπλίου, όπως ακριβώς οι ομόλογοί του αξιωματούχοι στις διοικήσεις των άλλων κτήσεων, ασκούσε καθήκοντα ανώτατου στρατιωτικού διοικητή, αλλά οι αρμοδιότητές του δεν ήταν αμιγώς στρατιωτικές.¹³⁴

Επειδή η εκτέλεση του οχυρωματικού προγράμματος και η συντήρηση του μισθοφορικού στρατού αντλούσαν μεγάλο μέρος των διαθέσιμων οικονομικών αποθεμάτων του τοπικού Ταμείου, κρίθηκε αναγκαίο να περισταλούν οι δαπάνες στην κατώτερη διοίκηση. Σε αυτό το πλαίσιο ο μισθός του καστελλάνου της πόλης ορίστηκε στα 500 δουκάτα μικτά (με 50% παρακράτηση φόρου για τις οχυρώσεις), ενώ καταργήθηκαν η θέση του Έλληνα γιατρού και η αντιμισθία του υπολιμενάρχη (subadmiratus), τον οποίο θα μπορούσε, ωστόσο, να διατηρήσει στην υπηρεσία του ο λιμενάρχης, με την προϋπόθεση ότι θα κάλυπτε ο ίδιος τον μισθό του, καθώς και η θέση του λογιστή που τηρούσε τα οικονομικά κατάστιχα με τις αμοιβές των στρατιωτών, οι αρμοδιότητες του οποίου στο εξής μεταφέρθηκαν στον καγκελάριο και τον βοηθό του (coadiutor). Τέλος, καταργήθηκε η θέση του capellano του ρέκτορα, ο οποίος θα εξυπηρετούνταν από τους Φραγκισκανούς ιερείς της εκκλησίας της Santa Maria vallis viridis.

Η αναδιάρθρωση του κυβερνητικού σχήματος του Ναυπλίου κατά τη συγκεκριμένη χρονική συγκυρία απέβλεπε στην καλύτερη κατανομή των εξου-

133. A.S.V., Senato Mar, reg, 13, φ. 107v-108r (20 Φεβρουαρίου 1493) και Πλουμίδης, *ό.π.*, σ. 265-66, αρ. 39 (επιτομή της απόφασης). Η απόφαση εγκρίθηκε από το Μεγάλο Συμβούλιο στις 24 Φεβρουαρίου 1493, βλ. A.S.V., Avogaria di Comun, Deliberazioni del Maggior Consiglio, reg. D-30-12 (1404-1505), φ. 176v-177r. Για τη διοικητική μεταρρύθμιση στη Μεθώνη και την Κορώνη, του έτους 1462, βλ. Κουμανούδη, «Στρατιωτικοποιώντας το Κράτος της Θάλασσας», *ό.π.*, σ. 95-120.

134. Στο πλαίσιο των διοικητικών του καθηκόντων ο καπιτάνος κατείχε τα κλειδιά της πόλης και των κάστρων της υπαίθρου, και ήταν υπεύθυνος για την επιμελητεία, τη φρούρηση και την οχύρωσή τους. Τα δικαστικά του καθήκοντα περιλάμβαναν την εκδίκαση αδικημάτων που διέπρατταν οι στρατιώτες. Επίσης, ήταν επιφορτισμένος με την επιθεώρηση των μισθοφορικών σωμάτων που στάθμευαν στην περιοχή, καθώς η επιχειρησιακή ετοιμότητα και το αξιόμαχο των ενόπλων δυνάμεων, όπως άλλωστε και η επάρκεια σε πολεμοφόδια και σιτηρά, συνιστούσαν θέματα ζωτικής σημασίας για τη διατήρηση της κτήσης, βλ. Κουμανούδη, «Στρατιωτικοποιώντας το Κράτος της Θάλασσας», *ό.π.*, σ. 111-114, για την περίπτωση της Μεθώνης και της Κορώνης.

σιών και στην ελάφρυνση των διοικητικών βαρών του τοπικού διοικητή, με απώτερο στόχο τη βελτίωση της διακυβέρνησης της πόλης. Η χρηστή διακυβέρνηση αποτελούσε, άλλωστε, βασική προϋπόθεση για τη διατήρηση της βενετικής κυριαρχίας στις κτήσεις κάτω από κανονικές συνθήκες, πόσο δε μάλλον τώρα μέσα στο κλίμα της αποσταθεροποίησης και της ανασφάλειας που δημιουργούσε η τουρκική επιθετικότητα. Ο προβληματισμός της κυριάρχου γύρω από τα ζητήματα αυτά αποτυπώνεται στο σκεπτικό της απόφασης. Σύμφωνα με αυτό, η προωθούμενη μεταρρύθμιση κρίθηκε αναγκαία στην προκειμένη περίπτωση λόγω της ιδιαίτερης μορφής της πόλης, καθώς όσο υπήρχε ένας διοικητής, εκείνος διέμενε στο Κάστρο των Φράγκων και συνεπώς αδυνατούσε να ενδιαφερθεί όσο συχνά όφειλε για την κάτω πόλη, όπου ήταν εγκατεστημένοι οι περισσότεροι κάτοικοι.¹³⁵ Για αυτό τον λόγο αποφασίστηκε στο εξής ο μεν καπιτάνος να διαμένει στο Κάστρο των Φράγκων, ο δε ρέκτορας στην πόλη.

Στην πράξη, η συνύπαρξη δυο ισόβαθμων αξιωματούχων στην ίδια διοίκηση αποδείχθηκε εξαιρετικά προβληματική. Οι αντιδικίες των δύο διοικητών, κυρίως για θέματα οικονομικής διαχείρισης, σε ορισμένες περιπτώσεις εξελίσσονταν σε καβγάδες που γίνονταν σε υψηλούς τόνους, με ύβρεις, φτάνοντας ενίοτε και στη χειροδικία, και μεταφέρονταν σε δημόσιους χώρους, όπως στην περίπτωση της διένεξης ανάμεσα στον καπιτάνο Francesco Barbaro και τον ρέκτορα Alvise Contarini, η οποία εκτυλίχθηκε στην πλατεία της πόλης.¹³⁶ Οι δημόσιες αυτές διενέξεις μειώναν το κύρος της βενετικής διοίκησης και λειτουργούσαν αρνητικά για την εικόνα της κυριάρχου στους υπηκόους.

Με το ξέσπασμα του δεύτερου βενετοτουρκικού πολέμου θα αρχίσουν και πάλι να δημιουργούνται προβλήματα στη στελέχωση της ανώτερης διοίκησης. Ήδη το 1499, ο Luca Valaresso, εκλεγμένος *rettore e provveditore* στο Ναύπλιο, δεν αποδέχθηκε τον διορισμό του.¹³⁷ Τον Αύγουστο του 1500, και έως τα μέσα του Σεπτεμβρίου, το Ναύπλιο πολιορκείται. Κατά την υπό εξέταση περίοδο, τη θέση του ρέκτορα κατείχε ο Giacomo Venier, ενώ ο Mose Venier, που τον διαδέχθηκε, αρνήθηκε επίσης τον διορισμό του.¹³⁸ Δεδομένου

135. Την εποχή που έγινε η διοικητική μεταρρύθμιση, η Βενετία ανησυχούσε ιδιαίτερα, γιατί στην πόλη είχαν εγκατασταθεί πολλοί ξένοι, προερχόμενοι από την Κόρινθο και άλλες περιοχές του τουρκοκρατούμενου Μοριά. Για τον λόγο αυτό ζήτησε από τον απερχόμενο προνοητή «να έχει τα μάτια του ανοιχτά» και να παρακολουθεί διακριτικά τις κινήσεις των νεοφερμένων, για να μην κινήσει υποψίες, βλ. A.S.V., Collegio, Secreta, reg. (1490-1494), φ. 133v-134r (27 Μαρτίου 1493).

136. *I Diarii di Marino Sanudo*, 58 τόμοι, Βενετία 1879-1903, τ. 27, στήλ. 661 (Σεπτέμβριος 1519). Βλ. και παρακάτω.

137. Kohl κ.ά., *ό.π.*, εγγραφή 45157.

138. Στο ίδιο, εγγραφές 31360, 45159.

ότι μετά την απώλεια της Μεθώνης και της Κορώνης το Ναύπλιο αποτελούσε τη μοναδική πόλη στην Πελοπόννησο που είχε απομείνει στη Βενετία, ήταν επείγον να εξασφαλιστεί συνεχής, σταθερή και ικανή διοίκηση. Επειδή όμως δεν υπήρχαν περιθώρια για καθυστερήσεις, στα τέλη Οκτωβρίου του 1501 αποφασίστηκε η εκλογή του ρέκτορα να γίνει από τη Σύγκλητο με τη διαδικασία του *scrutinio*.¹³⁹ Επιπλέον, προκειμένου να γίνει η θέση περισσότερο ελκυστική, αποφασίστηκε πως ο διοικητής θα ελάμβανε 200 δουκάτα επιπλέον του μισθού του, αφορολόγητα, ως δώρο, με την προϋπόθεση ότι θα εξαντλούσε τη θητεία του. Η σημαντική αύξηση της τάξεως του 20% δεν αποδείχθηκε ικανή να αντισταθμίσει τους κινδύνους της θέσης στην περίπτωση του Vittore Michiel, ο οποίος εξελέγη ρέκτορας και προνοητή της πόλης, τον Νοέμβριο του 1501, αλλά αρνήθηκε τον διορισμό του.¹⁴⁰

Το τέλος του πολέμου βρίσκει το Ναύπλιο συρρικνωμένο γεωγραφικά για μια ακόμη φορά. Μετά την υπογραφή της συνθήκης ειρήνης, τα βόρεια και δυτικά σύνορά του μετατοπίστηκαν μόλις λίγα χιλιόμετρα έξω από την πόλη, περιορίζοντας ασφυκτικά τον ζωτικό της χώρο.¹⁴¹ Στα νέα αυτά δεδομένα, το 1507 ξέσπασε έντονη διαμάχη μεταξύ των δύο διοικητών της πόλης, η οποία θα μπορούσε να θέσει σε ακόμα μεγαλύτερο κίνδυνο την κτήση.¹⁴² Υπό το βάρος των περιστάσεων εκλέχθηκε, τον Νοέμβριο της ίδιας χρονιάς, από το Συμβούλιο των Δέκα ο Domenico Malipier, μέλος του ίδιου οργάνου, ως προνοητής του Ναυπλίου και όλου του Μοριά, με εκτεταμένες εξουσίες. Μαζί του στάλθηκε και ο Filippo Zamberti, νοτάριος της *avogaria*, για να σχηματίσει δικογραφία σχετικά με τα επεισόδια.¹⁴³ Στο διάστημα της θητείας του Malipier στην αρμοδιότητα της διοίκησης προστέθηκε και η εκδίκαση των εφέσεων της Σκιάθου και της Σκοπέλου.¹⁴⁴

Το 1510 η εκλογή του προνοητή πέρασε στην αρμοδιότητα του Μεγάλου Συμβουλίου και διεξαγόταν με την πρακτική του *scrutinio*. Δύο χρόνια αργότερα επαναφέρεται το προηγούμενο διοικητικό σχήμα των δύο προνοητών.¹⁴⁵ Ωστόσο, εξαιτίας των συχνών προβλημάτων στη συνεργασία μεταξύ των δύο αξιωματούχων, το 1519 η Βενετία προέκρινε την υιοθέτηση ενός τριμερούς σχήματος,¹⁴⁶ το οποίο φαίνεται πως η ίδια είχε επεξεργαστεί για την πόλη πριν

139. A.S.V., Senato Mar, Deliberazioni, reg 15, φ. 101v (29 Οκτωβρίου 1501).

140. Kohl κ.ά., *ό.π.*, εγγραφή 45160.

141. Davies, «Venetian Nauplion», *ό.π.*, σ. 87-97.

142. Sanudo, *Diarii*, *ό.π.*, τ. 7, στήλ. 171, 176, 184, 188.

143. *Στο ίδιο*, στήλ. 178, 188.

144. *Στο ίδιο*, στήλ. 178, 188.

145. *Στο ίδιο*, τ. 10, στήλ. 8 και τ. 14, στήλ. 563.

146. *Στο ίδιο*, τ. 27, στήλ. 315, 338, 662. A.S.V., Senato Mar, Deliberazioni reg. 19, φ. 109r-v (20 Μαΐου 1519).

από τον πρώτο βενετοτουρκικό πόλεμο.¹⁴⁷ Επικεφαλής της τοπικής κυβέρνησης τέθηκε στο εξής –και μέχρι το τέλος της βενετικής κυριαρχίας στο Ναύπλιο– ένας διοικητής που έφερε τον τίτλο του βαΐλου και καπιτάνου, ο οποίος πλαισιωνόταν από δύο συμβούλους, με ετήσιο μικτό μισθό 600 δουκάτα έκαστος. Οι τελευταίοι αναλάμβαναν εναλλάξ κάθε δύο μήνες τα καθήκοντα του υπευθύνου των οικονομικών υπηρεσιών (*camerarius*),¹⁴⁸ το αξίωμα του οποίου καταργήθηκε.¹⁴⁹ Τέλος, με μεταγενέστερη απόφαση της Συγκλήτου καθορίστηκε ότι ο ένας από τους δύο αξιωματούχους θα κατοικούσε στο οικημα που άλλοτε διέμενε ο καπιτάνος, και ο δεύτερος στην οικία του άλλοτε προϊσταμένου των οικονομικών,¹⁵⁰ προφανώς προκειμένου η ανώτατη διοίκηση να μην απολέσει, όπως συνέβη κατά το παρελθόν, την επαφή με τους υπηκόους.

Με την ανάθεση της διοίκησης του Ναυπλίου στο εκλεγμένο από τη μητρόπολη τριμερές συλλογικό όργανο εξέλιπαν τα προβλήματα συνεννόησης και επικαλυπτόμενων αρμοδιοτήτων που είχαν δημιουργήσει προσκόμματα στην εκτέλεση του κυβερνητικού έργου κατά τα προηγούμενα χρόνια. Ωστόσο, η εγκλωβισμένη από τους Οθωμανούς βενετική κτήση αντιμετώπιζε πλέον ζωτικής σημασίας προβλήματα, τα οποία η μεταρρύθμιση στο επίπεδο της ανώτερης διοίκησης δεν ήταν δυνατό να θεραπεύσει.

Συμπερασματικά, από όσα εκτέθηκαν παραπάνω, προκύπτει ότι η οργάνωση της κτήσης του Ναυπλίου έγινε με το σκεπτικό της διοίκησης μιας πόλης περιορισμένης έκτασης, αλλά στην πορεία η πρόσκτηση της υπόλοιπης Αργολίδας και η συνένωση της πόλης με το Άργος οδήγησαν στην αναμόρφωση του διοικητικού σχήματος. Εκτός από τις αλλαγές που υπαγορεύθηκαν από τη μεταβολή των γεωγραφικών ορίων της περιφέρειας, οι πιέσεις που ασκούσαν συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, τόσο στη μητρόπολη όσο και σε τοπικό επίπεδο, καθώς και τα συγκυριακά αντανακλαστικά των κεντρικών οργάνων επέβαλαν κατά περίπτωση την κατάργηση παλαιών αξιωμάτων ή τη δημιουργία νέων. Στο επίπεδο της ανώτατης διοίκησης διαπιστώνεται ότι ως τα μέσα περίπου του 15ου αι. διατηρήθηκε το σύστημα της *podesteria*, δηλαδή της μονοπρόσωπης διοικητικής αρχής. Μετά τον πρώτο βενετοτουρκικό πό-

147. Για το θέμα αυτό, βλ. παραπάνω, υποσ. 77.

148. Οι σύμβουλοι φαίνεται ότι σε ορισμένες περιπτώσεις ασκούσαν και αστυνομικά καθήκοντα, βλ. Sanudo, *ό.π.*, τ. 56, στήλ. 46-47.

149. Αναφερόμενος στην εκλογή του Alvise Contarini στη θέση του συμβούλου, ο Marino Sanudo κάνει λόγο για τρεις συμβούλους στο Ναύπλιο, ωστόσο η απόφαση της Συγκλήτου αναφέρει σαφώς ότι αυτοί ήταν δύο, βλ. Sanudo, *Diarii*, τ. 27, στήλ. 662.

150. Κονδύλης, *Το Ναύπλιο*, *ό.π.*, σ. 77.

λεμο και την απώλεια του Άργους (1463), η Βενετία, κάτω από την πίεση των περιστάσεων, δοκίμασε διάφορα διοικητικά σχήματα στην περιοχή, για να καταλήξει, στις παραμονές της τουρκικής κατάκτησης (1540), στο τριμερές κυβερνητικό σχήμα που είχε εφαρμόσει στις περισσότερες κτήσεις της στην Ανατολή ήδη από τον 13ο αι.

MARINA KOUMANOUDI

THE WAVERINGS OF THE *DOMINANTE* IN THE MARITIME
STATE. THE ADMINISTRATION OF NAFPLIO DURING
THE FIRST PERIOD OF VENETIAN RULE (1388-1540)

The organization and development of the Venetian administration in Nafplio from the late fourteenth through the early sixteenth century has received considerable attention in the past in the context of wider syntheses, with various perspectives, as well as in studies of local history, for which there is renewed interest in recent years. However, the theme has not been exhausted yet, as different readings of already researched sources, combined with additional evidence, lead to a review of many of the earlier views. In light of both the new evidence and recent literature on the administration of the Venetian state, the present study re-examines Venice's administrative policy in Nafplio during this crucial period in which the Argolid region gains growing importance for Venice as a result of the mounting Ottoman danger, and attempts to place the developments in proper historical perspective.